

KULTURNA DEDIŠČINA, TRAJNOST IN LOKALNA IDENTITETA KOT TEMELJI RAZVOJA KREATIVNO- TRAJNOSTNE ČEZMEJNE DESTINACIJE Z VIDIKA LOKALNIH PREBIVALCEV IN OBISKOVALCEV

MAJA ROŽMAN, BARBARA BRADAC HOJNIK

Univerza v Mariboru, Ekonomsko-poslovna fakulteta, Maribor, Slovenija
maja.rozman1@um.si, barbara.bradac@um.si

Poglavje obravnava vlogo kulturne dediščine, trajnosti in lokalne identitete pri razvoju kreativno-trajnostne čezmejne destinacije. Izhaja iz predpostavke, da razvoj takšne destinacije ni odvisen le od razpoložljivosti kulturnih, naravnih in ustvarjalnih virov, temveč tudi od tega, kako jih zaznavajo in vrednotijo ključni deležniki. Empirični del temelji na podatkih, zbranih v okviru projekta CROCUS, ki obravnava čezmejni kulturni in kreativni turizem v ruralnih in odmaknjenih območjih. Analiza vključuje dve komplementarni perspektivi: lokalne prebivalce in obiskovalce destinacije. Podatki so bili analizirani z deskriptivno statistiko, pri čemer so bili rezultati obravnavani glede na zaznane ekonomske, sociokulturne in okoljske učinke turizma, pomen kulturne dediščine, trajnosti in lokalne identitete, zadovoljstvo z atrakcijami in razvojne priložnosti destinacije. Rezultati kažejo, da lokalni prebivalci turizem večinoma prepoznavajo kot razvojno priložnost, obiskovalci pa destinacijo ocenjujejo pozitivno, predvsem kot prostor kratkih ali ponovnih obiskov. Ugotovitve poudarjajo, da trajnostni razvoj zahteva usklajevanje gospodarskih, kulturnih, družbenih in okoljskih razsežnosti in sodelovalno upravljanje kulturne dediščine kot ključnega vira turističnih doživetij.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.epf.8.2026.6](https://doi.org/10.18690/um.epf.8.2026.6)

ISBN
978-961-299-184-5

Ključne besede:
kulturna dediščina,
trajnost,
lokalna identiteta,
kreativni turizem,
čezmejna destinacija

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.cpf.8.2026.6](https://doi.org/10.18690/um.cpf.8.2026.6)

ISBN
978-961-299-184-5

CULTURAL HERITAGE, SUSTAINABILITY, AND LOCAL IDENTITY AS FOUNDATIONS FOR DEVELOPING A CREATIVE- SUSTAINABLE CROSS-BORDER DESTINATION FROM THE PERSPECTIVE OF LOCAL RESIDENTS AND VISITORS

MAJA ROŽMAN, BARBARA BRADAC HOJNIK

University of Maribor, Faculty of Economics and Business, Maribor, Slovenia
maja.rozman1@um.si, barbara.bradac@um.si

Keywords:

cultural heritage,
sustainability,
local identity,
creative tourism,
cross-border destination

The chapter examines the role of cultural heritage, sustainability and local identity in the development of a creative-sustainable cross-border destination. It is based on the assumption that the development of such a destination depends not only on the availability of cultural, natural and creative resources, but also on how these resources are perceived and evaluated by key stakeholders. The empirical part is based on data collected within the CROCUS project, which addresses cross-border cultural and creative tourism in rural and remote areas. The analysis focuses on two complementary stakeholder perspectives: local residents and destination visitors. The data were analyzed using descriptive statistics, with the results interpreted according to perceived economic, sociocultural and environmental impacts of tourism, the importance of cultural heritage, sustainability and local identity, satisfaction with attractions, and destination development opportunities. The findings show that local residents mostly perceive tourism as a development opportunity, while visitors evaluate the destination positively, especially as a place for short or repeat visits. The results highlight that sustainable destination development requires the coordination of economic, cultural, social and environmental dimensions, as well as collaborative management of cultural heritage as a key resource for creating tourism experiences.

University of Maribor Press

1 Uvod

Razvoj turizma v ruralnih, perifernih in čezmejnih območjih se vse pogostejše razume kot vprašanje dolgoročno vzdržnega upravljanja lokalnih virov, ne zgolj kot vprašanje rasti obiska ali promocije posameznih znamenitosti. V takšnih območjih imajo kulturna dediščina, lokalna identiteta, naravni viri in ustvarjalne prakse posebno razvojno vlogo, saj lahko prispevajo k oblikovanju avtentičnih turističnih doživetij, krepitvi skupnostne pripadnosti in večji prepoznavnosti destinacije. Vendar se njihov razvojni potencial ne uresničuje samodejno. Odvisen je od tega, kako lokalni prebivalci in obiskovalci zaznavajo turizem, kulturno dediščino, trajnostne prakse in kakovost destinacijske izkušnje.

To je posebej pomembno v čezmejnih destinacijah, kjer turistični prostor presega administrativne meje, hkrati pa se srečuje z različnimi institucionalnimi, kulturnimi, jezikovnimi in zgodovinskimi konteksti. Razvoj kreativno-trajnostne čezmejne destinacije zato zahteva več kot povezovanje atrakcij na obeh straneh meje. Zahteva oblikovanje skupne razvojne logike, ki upošteva lokalno identiteto, kulturno dediščino, trajnostno upravljanje in kakovost obiskovalčeve izkušnje.

Richards et al. (2025) ugotavljajo, da se kulturni in kreativni turizem v ruralnih in odmaknjenih območjih Evrope v zadnjih letih vse bolj uveljavlja kot pomembno raziskovalno in razvojno področje, vendar ostaja v primerjavi z urbaniimi oblikami kulturnega turizma še vedno razmeroma manj raziskano. Avtorji poudarjajo, da so ruralna in odmaknjena območja pogosto bogata s kulturno dediščino, lokalnim znanjem, gastronomijo, dogodki in nesnovnimi oblikami kulture, hkrati pa se soočajo s številnimi razvojnimi izzivi, kot so staranje prebivalstva, izseljevanje, nižji dohodki, omejene zaposlitvene možnosti in infrastrukturne omejitve. V tem okviru se kulturni in kreativni turizem kaže kot potencialni razvojni mehanizem, ki lahko prispeva k ohranjanju lokalne kulture, spodbujanju gospodarske aktivnosti, krepitvi socialne kohezije in oblikovanju novih trajnostnih razvojnih praks.

Rosalina et al. (2021) v sistematičnem pregledu literature o ruralnem turizmu poudarjajo, da ruralni turizem ni enoznačen koncept, temveč vključuje različne prostorske, družbene, kulturne in razvojne razsežnosti. Ruralne destinacije tako niso zgolj območja naravne krajine in rekreacije, temveč tudi prostori lokalnih pomenov, identitet, dediščine, vsakdanjih praks in odnosov med prebivalci in obiskovalci.

Podobno Duxbury et al. (2021) poudarjajo, da se kreativni turizem vse bolj povezuje s trajnostnimi in regenerativnimi razvojnimi modeli, pri katerih so v ospredju lokalna skupnost, soustvarjanje turističnih izkušenj, kulturni ekosistemi in dolgoročna krepitev lokalnih razvojnih zmogljivosti.

V kontekstu kulturnega in kreativnega turizma ima posebno vlogo kulturna dediščina. Pinteá in Bădulescu (2020) poudarjata, da kreativni turizem presega pasivno potrošnjo kulturnih znamenitosti, saj obiskovalcem omogoča aktivno vključevanje v lokalne kulturne, ustvarjalne in vsakdanje prakse. Obiskovalec v takšnem pristopu ni razumljen zgolj kot opazovalec, temveč kot soustvarjalec turistične izkušnje, pri čemer imajo pomembno vlogo nesnovna dediščina, lokalno znanje, običaji, spretnosti, gastronomija in avtentični stiki z lokalnim okoljem. Tudi Gaonkar in Sukthankar (2025) poudarjata, da je kulturna trajnost pomemben pogoj za dolgoročni razvoj kulturnega turizma, saj omogoča ohranjanje kulturnih virov, krepitev lokalne identitete in oblikovanje trajnostno naravnanih turističnih izkušenj.

Čezmejne destinacije predstavljajo posebej kompleksen kontekst za razvoj kulturnega in kreativnega turizma. Maldonado-López et al. (2024) ugotavljajo, da je pri trajnostnem razvoju čezmejnih perifernih destinacij pomembno razumeti, kako se oblikuje podoba čezmejnega prostora kot turistične destinacije, saj ta vpliva na prepoznavnost, zaznano kakovost ponudbe in možnosti dolgoročnega razvoja. Čezmejni prostor ni zgolj geografsko območje, temveč tudi prostor prepletanja različnih institucionalnih, kulturnih, jezikovnih in zgodovinskih kontekstov. Zato razvoj takšnih destinacij zahteva usklajevanje različnih razvojnih politik, vključevanje lokalnih skupnosti, sodelovanje med deležniki in oblikovanje skupne destinacijske identitete.

Suriyankietkaew et al. (2025) poudarjajo, da lahko kreativni turizem prispeva k trajnostnemu razvoju, kadar temelji na skupnostnem pristopu, kulturni revitalizaciji, opolnomočenju lokalnih prebivalcev in okoljskem skrbništvu. Vendar pa razvoj kulturnega in kreativnega turizma ni samodejno trajnosten. Verdini (2020) opozarja, da kreativno vodene razvojne strategije v perifernih območjih zahtevajo ustrezno institucionalno podporo, sodelovanje skupnosti, usklajevanje razvojnih interesov in občutljivost do lokalnega prostora. Podobno Ruiz-Ballesteros in González-Portillo (2024) poudarjata, da ima lokalna skupnost pomembno vlogo pri omejevanju

negativnih učinkov turizma in pri oblikovanju bolj uravnoteženih oblik skupnostno zasnovanega turističnega razvoja.

Pri razvoju kreativno-trajnostnih destinacij so zato zaznave lokalnih prebivalcev in obiskovalcev ključnega pomena. Phori et al. (2024) ugotavljajo, da prebivalci turistični razvoj presojuje skozi zaznane koristi, tveganja in možnosti vključevanja v razvojne procese, zato je razumevanje njihovih stališč pomemben pogoj za trajnostni razvoj dediščinskega turizma. Ma et al. (2025) dodatno poudarjajo, da se lokalna identiteta prebivalcev v razmerah rasti ruralnega turizma lahko preoblikuje skozi različne odzivne strategije, kar kaže, da turizem ne vpliva le na gospodarstvo in prostor, temveč tudi na identitetne procese v lokalni skupnosti. Obiskovalci pa s svojimi pričakovanji, zadovoljstvom, zaznano vrednostjo in namerami ponovnega obiska sooblikujejo tržno relevantnost destinacije ter razkrivajo, ali se kulturna dediščina in lokalna identiteta dejansko prevajata v kakovostno turistično izkušnjo.

Kljub naraščajočemu raziskovalnemu zanimanju za kulturni in kreativni turizem v ruralnih, perifernih in čezmejnih območjih ostaja odprto vprašanje, kako se koncept kreativno-trajnostne destinacije dejansko oblikuje na ravni konkretnega prostora in njegovih deležnikov. Obstoječa literatura pogosto poudarja razvojni potencial kulturne dediščine, lokalne identitete, nesnovnih kulturnih praks, gastronomije, dogodkov in trajnostnih razvojnih praks, vendar se manj pogosto osredotoča na sočasno primerjavo zaznav različnih deležniških skupin, ki takšno destinacijo soustvarjajo. Raziskovalni problem tega poglavja zato ni zgolj vprašanje, ali kulturna dediščina in lokalna identiteta lahko prispevata k razvoju turizma, temveč kako različni deležniki razumejo, vrednotijo in podpirajo njuno vključevanje v razvoj kreativno-trajnostne čezmejne destinacije.

Poseben problem predstavlja dejstvo, da je trajnostni razvoj turizma v čezmejnih destinacijah odvisen od usklajevanja več ravni: ohranjanja kulturnih in naravnih virov, kakovosti življenja lokalnih prebivalcev, kakovosti obiskovalčeve izkušnje ter sposobnosti destinacije za sodelovalno upravljanje. Če so ti vidiki obravnavani ločeno, se lahko spregleda kompleksnost destinacijskega razvoja, zlasti v okoljih, kjer je identiteta prostora oblikovana čezmejno, večkulturno in večdeležniško. Zato je pomembno raziskati, ali lokalni prebivalci turizem zaznavajo kot dejavnik ohranjanja kulturne dediščine in izboljševanja kakovosti življenja in ali obiskovalci destinacijo doživljajo kot prostor avtentičnih, kakovostnih in trajnostno naravnanih doživetij.

Doprinos poglavja k obstoječi literaturi se kaže predvsem v povezovanju treh ključnih razsežnosti razvoja kreativno-trajnostne čezmejne destinacije: kulturne dediščine, trajnosti in lokalne identitete. Namesto njihove ločene obravnave poglavje izhaja iz predpostavke, da se razvojni potencial destinacije oblikuje prav v njihovem medsebojnem prepletanju. Empirični del poglavja temelji na deskriptivni obravnavi zaznav lokalnih prebivalcev in obiskovalcev, kar omogoča vpogled v prevladujoče vzorce razumevanja učinkov turizma, pomena kulturne dediščine in trajnostnih razvojnih možnosti. Analiza tako ponuja pomembna izhodišča za razumevanje deležniških perspektiv pri načrtovanju vključujočega in trajnostno naravnane čezmejne turizma. S tem poglavje prispeva k celovitejšemu razumevanju pogojev, pod katerimi lahko kulturni in kreativni turizem v čezmejnem prostoru delujeta kot razvojni mehanizem, ki presega zgolj promocijo kulturnih znamenitosti in se usmerja v ohranjanje dediščine, krepitev lokalne identitete, trajnostno upravljanje in oblikovanje kakovostnih turističnih doživetij.

Empirična osnova poglavja izhaja iz raziskave, izvedene v okviru projekta CROCUS, ki obravnava čezmejni kulturni in kreativni turizem v ruralnih in oddaljenih območjih. Projekt izhaja iz potrebe po razvoju trajnostnih razvojnih praks, sodelovalnih pristopov in politik, ki bi podprli bolj vključujoč in dolgoročno vzdržen razvoj kulturnega in kreativnega turizma v takšnih območjih. V okviru empirične raziskave so bili zbrani podatki med dvema ključnima skupinama deležnikov: lokalnimi prebivalci in obiskovalci. Takšna zasnova omogoča deskriptivno obravnavo zaznanih učinkov turizma, pomena kulturne dediščine, stopnje podpore turističnemu razvoju, zadovoljstva z obiskovalčevo izkušnjo in razvojnih možnosti za oblikovanje kreativno-trajnostne čezmejne destinacije, pri čemer so razlike med deležniškima skupinama interpretirane na vsebinski ravni.

Namen poglavja je preučiti vlogo kulturne dediščine, trajnosti in lokalne identitete pri razvoju kreativno-trajnostne čezmejne destinacije z vidika lokalnih prebivalcev in obiskovalcev. Poglavje izhaja iz predpostavke, da uspešen razvoj takšne destinacije ni odvisen zgolj od razpoložljivosti kulturnih, naravnih in ustvarjalnih virov, temveč tudi od načina, kako te vire zaznavajo in vrednotijo ključne skupine deležnikov. V tem okviru kulturna dediščina predstavlja vsebinsko osnovo destinacijske identitete, trajnost usmerja razvojna načela, lokalna identiteta pa prispeva k avtentičnosti, razlikovalnosti in družbeni sprejemljivosti turističnega razvoja. Na tej podlagi poglavje zasleduje tri raziskovalne cilje. Prvi cilj je opisati zaznane ekonomske,

sociokulturne in okoljske učinke turizma v čezmejni destinaciji. Drugi cilj je osvetliti, kako lokalni prebivalci in obiskovalci zaznavajo pomen kulturne dediščine, trajnosti in lokalne identitete pri razvoju destinacije. Tretji cilj je na podlagi deskriptivne analize identificirati ključne razvojne priložnosti in omejitve za oblikovanje kreativno-trajnostnih turističnih doživetij, ki hkrati krepijo lokalno identiteto in izboljšujejo kakovost obiskovalčeve izkušnje.

V skladu z navedenimi cilji so oblikovana naslednja raziskovalna vprašanja:

RV1: Kako lokalni prebivalci in obiskovalci zaznavajo ekonomske, sociokulturne in okoljske učinke turizma v čezmejni destinaciji?

RV2: Kako lokalni prebivalci in obiskovalci zaznavajo pomen kulturne dediščine, trajnosti in lokalne identitete pri razvoju kreativno-trajnostne čezmejne destinacije?

RV3: Katere razvojne priložnosti in omejitve za oblikovanje kreativno-trajnostnih turističnih doživetij je mogoče identificirati na podlagi primerjave zaznav lokalnih prebivalcev in obiskovalcev?

V nadaljevanju je poglavje strukturirano v več vsebinsko povezanih sklopov. Najprej je predstavljen teoretični okvir, ki obravnava kulturni in kreativni turizem, trajnostni razvoj destinacij, pomen kulturne dediščine in vlogo lokalne identitete v čezmejnih turističnih prostorih. Sledi metodološki del, v katerem so opisani raziskovalni kontekst, vzorec in uporabljeni postopki zbiranja in analize podatkov. Empirični del poglavja temelji na deskriptivni obravnavi zaznav lokalnih prebivalcev in obiskovalcev, pri čemer so rezultati predstavljeni po deležniških skupinah, nato pa še v primerjalni sintezi, povezani z razvojnimi priložnostmi destinacije.

2 Teoretični okvir in pregled literature

Teoretični okvir je zasnovan kot konceptualna podlaga za obravnavo raziskovalnih vprašanj, ki se nanašajo na zaznane učinke turizma, pomen kulturne dediščine, trajnosti in lokalne identitete ter razvojne priložnosti kreativno-trajnostne čezmejne destinacije. Prvo raziskovalno vprašanje, ki se osredotoča na zaznane ekonomske, sociokulturne in okoljske učinke turizma, je umeščeno v širše razprave o trajnostnem destinacijskem razvoju in vplivih turizma na lokalno okolje. Drugo raziskovalno

vprašanje, ki obravnava pomen kulturne dediščine, trajnosti in lokalne identitete, zahteva razumevanje teh kategorij kot razvojnih virov destinacije. Tretje raziskovalno vprašanje, usmerjeno v razvojne priložnosti in omejitve za oblikovanje kreativno-trajnostnih turističnih doživetij in kreativno-trajnostnih razvojnih praks, pa se navezuje na literaturo o kulturnem in kreativnem turizmu, deležniškem sodelovanju ter razvoju trajnostnih turističnih ponudb.

V skladu s tem je teoretični okvir razdeljen na tri vsebinske sklope. Prvi sklop obravnava kulturni in kreativni turizem v ruralnih in čezmejnih destinacijah, drugi sklop pojasnjuje vlogo kulturne dediščine, trajnosti in lokalne identitete kot razvojnih virov destinacije, tretji sklop pa se osredotoča na deležniške zaznave, podporo turizmu in razvoj kreativno-trajnostnih doživetij. Takšna zasnova omogoča povezavo med pregledom literature in empiričnim delom poglavja, ki temelji na deskriptivni obravnavi zaznav lokalnih prebivalcev in obiskovalcev.

Kulturni in kreativni turizem v ruralnih in čezmejnih destinacijah

Kulturni in kreativni turizem se v novejši literaturi vse pogostejše obravnavata kot razvojna pristopa, ki presegata klasično razumevanje turizma kot ogleda znamenitosti ali potrošnje turističnih storitev. Duxbury et al. (2021) kreativni turizem umeščajo v okvir trajnostnih in regenerativnih razvojnih modelov, pri katerih so v ospredju lokalno zasnovane pobude, vključevanje skupnosti, ustvarjalnost in oblikovanje doživetij, umeščenih v specifičen lokalni kontekst. Podobno Seočanac et al. (2024) ugotavljajo, da se raziskave kulturnega turizma v ruralnih območjih vse bolj osredotočajo na kulturni turizem kot dejavnik ruralnega razvoja, dediščinski turizem, podobo destinacije, trajnostni razvoj in izboljševanje turističnih izkušenj. V ospredje tako stopajo izkušnje, lokalni pomeni, dediščinske prakse, soustvarjanje, avtentičnost in vključevanje skupnosti. Takšen premik je posebej pomemben za ruralna, periferna in čezmejna območja, kjer turistični razvoj ni odvisen le od fizičnih privlačnosti prostora, temveč tudi od sposobnosti lokalnih akterjev, da kulturne, naravne, ustvarjalne in identitetne vire povežejo v kakovostna in trajnostno naravnana doživetja. Richards et al. (2025) pri tem poudarjajo, da so v ruralnih in oddaljenih območjih Evrope posebej pomembni gastronomija, dogodki in nesnovna kulturna dediščina, medtem ko Maldonado-López et al. (2024) opozarjajo, da je v perifernih čezmejnih destinacijah pomembno razumeti tudi oblikovanje skupne destinacijske podobe in zaznane povezanosti prostora. Suriyankietkaew et al.

(2025) dodatno poudarjajo, da lahko kreativni turizem prispeva k trajnostnemu razvoju takrat, ko temelji na skupnostnem turizmu, kulturni revitalizaciji, opolnomočenju lokalnih prebivalcev in okoljskem skrbništvu.

Rosalina et al. (2021) v sistematičnem pregledu literature poudarjajo, da ruralni turizem ostaja konceptualno raznoliko in deloma neenotno opredeljeno področje. Avtorji ugotavljajo, da se pri opredeljevanju ruralnega turizma najpogosteje pojavljajo štiri razsežnosti: lokacija, trajnostni razvoj, skupnostne značilnosti in izkušnje obiskovalcev. To pomeni, da ruralnega turizma ni mogoče razumeti zgolj kot turizma, ki se odvija zunaj urbanih središč, temveč kot obliko turizma, ki je tesno povezana z lokalnim okoljem, načinom življenja, socialnimi odnosi, kulturnimi praksami in doživljanjem prostora. Ruralne destinacije zato niso le območja naravne krajine, miru ali rekreacije, temveč tudi prostori kulturnih pomenov, lokalnih identitet, dediščine in vsakdanjih praks.

V tem okviru kulturni turizem predstavlja pomemben način valorizacije materialne in nesnovne dediščine. Seočanac et al. (2024) v bibliometrični in vsebinski analizi kulturnega turizma v ruralnih območjih ugotavljajo, da se raziskave osredotočajo predvsem na kulturni turizem kot katalizator ruralnega razvoja, vplive in izzive dediščinskega turizma, dejavnike podobe ruralne destinacije, trajnostni razvoj ter izboljševanje turističnih izkušenj. Avtorji opozarjajo, da kulturni turizem lahko prispeva k revitalizaciji ruralnih območij, vendar le pod pogojem, da je povezan z vključevanjem lokalnih skupnosti, varovanjem dediščine in razvojem kakovostnih turističnih izkušenj.

Kreativni turizem pomeni nadaljnji premik od pasivne potrošnje kulturnih virov k aktivnemu vključevanju obiskovalcev v lokalne ustvarjalne in kulturne prakse. Pintea in Bădulescu (2020) poudarjata, da kreativni turizem odgovarja na potrebe sodobnih turistov po bolj avtentičnih, pomenskih in izkustvenih oblikah potovanja. Po njunem razumevanju kreativni turizem vključuje aktivno vlogo obiskovalca, izmenjavo znanja, lokalne spretnosti, običaje, gastronomijo in neposrednejši stik z lokalno kulturo. Takšna oblika turizma je posebej pomembna za destinacije, ki morda nimajo izrazite koncentracije materialnih znamenitosti, imajo pa bogate nesnovne kulturne vire, lokalno znanje, ustvarjalnost in vsakdanje prakse, ki jih je mogoče vključiti v turistična doživetja.

Duxbury et al. (2021) kreativni turizem umeščajo v okvir trajnostnih in regenerativnih razvojnih modelov. Na podlagi analize pobud v okviru portugalskega projekta CREATOUR so identificirali pet modelov razvoja kreativnega turizma: samostojne ponavljajoče se kreativne ponudbe, serije kreativnih dejavnosti pod skupno temo, lokalizirane mreže kreativnega turizma, manjše festivale s kreativnimi aktivnostmi in kreativne nastanitve. Ključna ugotovitev njihove raziskave je, da so bile pobude razvite lokalno, umeščene v specifičen lokalni kontekst in hkrati povezane v širše mreže. To kaže, da kreativni turizem v manjših in ruralnih destinacijah ni nujno odvisen od velikih kulturnih institucij, temveč od sposobnosti lokalnih akterjev, da lokalne kulturne in ustvarjalne vire preoblikujejo v avtentična, vključujoča in tržno relevantna doživetja.

Richards et al. (2025) v obsežnem pregledu literature o kulturnem in kreativnem turizmu v ruralnih in odmaknjenih območjih Evrope ugotavljajo, da se raziskovalno zanimanje za to področje povečuje, pri čemer so posebej izpostavljeni ruralna doživetja, bivanje v ruralnih prostorih, gibanje skozi kulturno krajino in razvoj turizma. Avtorji poudarjajo pomen gastronomije, dogodkov in nesnovne dediščine kot pomembnih elementov kulturnega in kreativnega turizma v ruralnih območjih. Hkrati opozarjajo, da ostajajo premalo raziskani trajnost, upravljanje destinacij, čezmejno sodelovanje, razlike med ruralnimi prostori in razvoj kreativno-trajnostnih razvojnih praks, prilagojenih lokalnim kontekstom.

Vprašanje kreativno-trajnostnih razvojnih praks se v sodobnem turizmu vse bolj povezuje tudi z digitalnimi tehnologijami in kreativnimi industrijami. Varotsis (2022) poudarja, da digitalno podjetništvo v turizmu odpira nove možnosti za povezovanje kreativnih industrij, inovativnih storitev, digitalnih platform in trženja turističnih izkušenj. To je posebej pomembno za ruralne in čezmejne destinacije, kjer so razvojni viri pogosto razpršeni, turistična prepoznavnost pa odvisna od povezovanja lokalnih vsebin, digitalne vidnosti in kakovostne interpretacije prostora. V kontekstu kreativno-trajnostne destinacije zato digitalna podpora ni le promocijsko orodje, temveč tudi del oblikovanja bolj dostopnih, povezanih in izkustveno bogatih turističnih praks.

Razvoj kulturnega in kreativnega turizma v ruralnih območjih je zato tesno povezan z vprašanjem lokalne razvojne zmogljivosti. Richards et al. (2025) opozarjajo, da so ruralna in odmaknjena območja pogosto bogata s kulturno dediščino, vendar se

hkrati soočajo z demografskimi, gospodarskimi in infrastrukturnimi izzivi. Kulturni in kreativni turizem se v takšnem kontekstu lahko kaže kot razvojni mehanizem za spodbujanje zaposlovanja, investicij, socialne kohezije in ohranjanja lokalne kulture. Vendar pa avtorji poudarjajo, da razvoj ne more temeljiti na univerzalnih modelih, saj so ruralna območja med seboj zelo različna. Uspešen razvoj zahteva razumevanje lokalnih virov, institucionalnih zmogljivosti, nosilne zmogljivosti okolja, vloge skupnosti in možnosti za oblikovanje ustreznih kreativno-trajnostnih razvojnih praks.

Vprašanje kreativno-trajnostnih razvojnih praks je pomembno zlasti zato, ker kulturne in kreativne pobude v ruralnih območjih pogosto temeljijo na mikro in malih podjetjih, društvih, kmetijah, kulturnih organizacijah, posameznih ustvarjalcih in lokalnih mrežah. Richards (2021) ugotavlja, da se je kreativni turizem v zadnjih letih razvil in razširil, vendar je bilo razmeroma malo pozornosti namenjene spreminjanju kreativno-trajnostnih razvojnih praks na tem področju. Z uporabo pristopa Business Model Canvas avtor pokaže, da se kreativni turizem razvija od osnovnih učnih izkušenj, povezanih z umetnostjo in obrtjo, do kompleksnejših oblik vključevanja kreativnih izkušenj v digitalne platforme in širše turistične ekosisteme. Za ruralne destinacije je to pomembno, ker odpira vprašanje, kako lokalne ustvarjalne vire organizirati, tržiti in povezovati na način, ki bo dolgoročno vzdržen.

Poseben razvojni kontekst predstavljajo čezmejne destinacije. V takšnih prostorih kulturni in kreativni turizem ne vključujeta le interpretacije dediščine znotraj posamezne destinacije, temveč tudi povezovanje kulturnih, zgodovinskih, jezikovnih in institucionalnih značilnosti na obeh straneh meje. Hardi et al. (2021) na primeru slovaško-madžarskega obmejnega območja ugotavljajo, da lahko čezmejni kulturni turizem deluje kot kazalnik teritorialne integracije. Njihova analiza se osredotoča na naravo kulturnega turizma v območju, zaznave prebivalcev in obiskovalcev, možnosti za povečanje čezmejnega sodelovanja in izboljšanje kulturnoturistične ponudbe. Takšen pristop je relevanten za razumevanje čezmejnih destinacij, saj pokaže, da turizem lahko prispeva k povezovanju območij, ki so administrativno ločena, vendar kulturno, zgodovinsko ali vsakdanje povezana.

Podobno Schafranski (2022) poudarja pomen kulturne dediščine kot vira za razvoj turizma v čezmejnih regijah. Avtorica ugotavlja, da so številna obmejna območja pretežno ruralnega značaja, zato je vprašanje vloge kulturne dediščine pri turističnem

razvoju posebej pomembno. Kulturna dediščina v takšnih prostorih ne predstavlja le zbir posameznih znamenitosti, temveč lahko postane podlaga za oblikovanje skupnih turističnih zgodb, mreženje ponudnikov in večjo prepoznavnost čezmejnega prostora.

Pomen trajnostne rabe naravnih in kulturnih virov v čezmejnem prostoru potrjujejo tudi Waniek et al. (2023), ki na primeru čezmejne regije Slovenija–Hrvaška poudarjajo, da imajo naravni in kulturni viri pomembno razvojno vlogo, vendar je njihov dolgoročni potencial odvisen od trajnostnega upravljanja, sodelovanja med deležniki in sposobnosti povezovanja virov v skupno turistično ponudbo. Njihove ugotovitve so relevantne tudi za obravnavano slovensko-italijansko čezmejno območje, saj kažejo, da čezmejni turizem zahteva usklajevanje varovanja virov, gospodarskega razvoja in oblikovanja skupne destinacijske prepoznavnosti.

Maldonado-López et al. (2024) k razumevanju čezmejnih destinacij dodajajo vidik destinacijske podobe. Njihova raziskava se osredotoča na procese oblikovanja zaznave čezmejne trajnostne turistične destinacije v perifernih regijah. Avtorji poudarjajo, da podoba čezmejne destinacije ni rezultat zgolj fizičnih privlačnosti, temveč se oblikuje skozi zaznano povezanost prostora, kakovost ponudbe, institucionalno sodelovanje, identitetne značilnosti in sposobnost destinacije, da se predstavi kot enoten, čeprav večplasten turistični prostor. To je pomembno za čezmejne destinacije, ker turistična izkušnja pogosto presega administrativne meje, medtem ko upravljanje, promocija in razvojni ukrepi ostajajo vezani na različne institucionalne sisteme.

Iz pregledane literature izhaja, da kulturnega in kreativnega turizma v ruralnih in čezmejnih destinacijah ni mogoče razumeti zgolj kot dopolnitev obstoječe turistične ponudbe. Gre za razvojni okvir, ki povezuje kulturno dediščino, lokalno identiteto, ustvarjalnost, trajnostno rabo virov, sodelovanje deležnikov in oblikovanje avtentičnih turističnih doživetij. Kljub temu razvojni potencial kulturnega in kreativnega turizma ni samoumeven. Odvisen je od sposobnosti destinacije, da lokalne vire poveže s potrebami skupnosti, pričakovanji obiskovalcev, zmožnostmi turističnih akterjev in načeli trajnostnega upravljanja.

Za obravnavano poglavje je zato ključno izhodišče, da kulturni in kreativni turizem v ruralni in čezmejni destinaciji ne predstavljata le promocije kulturnih znamenitosti, temveč potencialni okvir za oblikovanje kreativno-trajnostne destinacije. Takšna destinacija temelji na prepoznavanju kulturne dediščine kot razvojnega vira, trajnosti kot načela upravljanja in lokalne identitete kot temelja avtentičnosti, razlikovalnosti in družbene sprejemljivosti turističnega razvoja. Ravno zato je pomembno proučiti, kako različne skupine deležnikov zaznavajo učinke turizma, pomen kulturne dediščine in razvojne možnosti destinacije.

Kulturna dediščina, trajnost in lokalna identiteta kot razvojni viri destinacije

Kulturna dediščina, trajnost in lokalna identiteta so v sodobnih raziskavah turizma vse pogostejše obravnavane kot medsebojno povezane razsežnosti destinacijskega razvoja. Kulturna trajnost je zato pomembna ne le kot normativno načelo, temveč tudi kot analitična kategorija, ki omogoča vrednotenje, spremljanje in strateško vključevanje kulturnih virov v razvoj destinacije. V tem okviru kulturna dediščina ne predstavlja zgolj zbirke materialnih znamenitosti, temveč vključuje tudi nesnovne kulturne prakse, lokalno znanje, kolektivni spomin, običaje, gastronomijo, dogodke, ustvarjalnost in vsakdanje načine življenja (Gaonkar in Sukthankar, 2025). Qiu et al. (2022) nesnovno kulturno dediščino v turizmu obravnavajo kot preplet praks, izrazov, znanja, spretnosti in z njimi povezanih predmetov, artefaktov in kulturnih prostorov, ki so pomembni za ohranjanje kulturne identitete skupnosti. Takšno razumevanje dediščine je posebej pomembno v ruralnih in čezmejnih destinacijah, kjer razvojni potencial pogosto ne izhaja iz množičnih turističnih privlačnosti, temveč iz specifičnosti prostora, lokalnih zgodb, identitetnih označevalcev in sposobnosti skupnosti, da svoje kulturne vire vključuje v trajnostno naravnane turistične izkušnje. Phori et al. (2024) pri tem poudarjajo, da je pri razvoju trajnostnega dediščinskega turizma ključno razumeti zaznave lokalnih prebivalcev, medtem ko Torabi et al. (2025) ugotavljajo, da je identiteta kraja povezana z odnosom do varovanja dediščine in okolja v ruralnih dediščinskih destinacijah.

Gaonkar in Sukthankar (2025) poudarjata, da je kulturna trajnost vse pomembnejša dimenzija trajnostnega razvoja turizma, saj omogoča ohranjanje kulturnih virov, krepitev lokalne identitete in dolgoročno vzdržnost kulturnega turizma. Avtorja sta razvila in preverila lestvico kazalnikov kulturne trajnosti ter ugotavljata, da kulturna trajnost pomembno vpliva na razvoj trajnostnega kulturnega turizma. Njuna

raziskava je pomembna predvsem zato, ker kulturne dediščine ne obravnava le kot turističnega vira, temveč kot razvojno kategorijo, ki jo je mogoče spremljati, vrednotiti in vključevati v strateško načrtovanje destinacij.

Vloga dediščine v turizmu je tesno povezana z vprašanjem njenega varovanja, interpretacije in turistične rabe. Phori et al. (2024) v raziskavi o percepcijah prebivalcev glede trajnostnega razvoja dediščinskega turizma v ruralni občini ugotavljajo, da prebivalci dediščinski turizem presoja skozi zaznane koristi, izzive in možnosti vključevanja lokalne skupnosti. Njihove ugotovitve kažejo, da trajnostni razvoj dediščinskega turizma ni odvisen zgolj od prisotnosti kulturnih virov, temveč tudi od tega, kako lokalni prebivalci razumejo njihovo vrednost, kako zaznavajo vplive turizma in v kolikšni meri so vključeni v razvojne procese.

Nesnovna kulturna dediščina ima v tem kontekstu posebno vlogo, saj omogoča oblikovanje turističnih doživetij, ki presegajo pasivno potrošnjo znamenitosti. Qiu et al. (2022) nesnovno kulturno dediščino v turizmu obravnavajo kot raziskovalno področje, ki povezuje kulturne prakse, znanja, izraze, dediščinske prostore, lokalno identiteto in turistično izkušnjo. Takšno razumevanje je pomembno, ker poudarja, da dediščina ni zgolj materialna in statična, temveč je živa, procesna, prenosljiva in vpeta v vsakdanje življenje skupnosti. V turističnem razvoju zato nesnovna dediščina ne deluje le kot vsebina ponudbe, temveč kot osnova za oblikovanje avtentičnih, participativnih in lokalno utemeljenih doživetij.

Vendar vključevanje nesnovne kulturne dediščine v turizem odpira tudi vprašanje ravnotežja med revitalizacijo in komercializacijo. Lovrentjev in Gračan (2025) opozarjata, da lahko vključevanje nesnovne dediščine v turizem prispeva k njeni revitalizaciji, večji vidnosti lokalnih praks in gospodarskim koristim za skupnost, hkrati pa obstaja tveganje pretirane komodifikacije, poenostavljanja pomenov in izgube avtentičnosti. Zato mora biti turistična raba nesnovne dediščine zasnovana previdno, z vključevanjem nosilcev dediščine in lokalne skupnosti.

Povezava med dediščino in trajnostjo je posebej pomembna v destinacijah, kjer turizem predstavlja razvojno priložnost, a hkrati lahko povzroča pritiske na prostor, skupnost in kulturne vire. Caro-Carretero in Monroy-Rodríguez (2025), v raziskavi med prebivalci mesta Cáceres, ki je uvrščeno na UNESCO seznam svetovne dediščine, ugotavljata, da je razumevanje percepcij prebivalcev nujno za oblikovanje

trajnostnih turističnih praks, zlasti v okoljih, kjer turizem lahko povzroča napetosti, gentifikacijo in druge negativne učinke. Čeprav gre za urbano dediščinsko destinacijo, so ugotovitve relevantne tudi za ruralne in čezmejne prostore, saj kažejo, da dediščinski turizem zahteva občutljivo upravljanje razmerja med turistično privlačnostjo, življenjem prebivalcev in ohranjanjem lokalnega okolja.

Pomemben vidik trajnostnega destinacijskega razvoja je tudi podpora lokalne skupnosti. Silva et al. (2024) poudarjajo, da sta vključenost in podpora prebivalcev ključna elementa dolgoročnega uspeha trajnostnega turizma, varovanja okolja in razvoja območij. Avtorji ugotavljajo, da zaznave prebivalcev glede turizma niso pomembne le za razumevanje socialne sprejemljivosti turističnega razvoja, temveč tudi za oblikovanje politik, ki so usklajene z lokalnimi potrebami in pričakovanji. To je posebej pomembno v destinacijah, kjer kulturna dediščina in lokalna identiteta nista zgolj turistična vira, temveč tudi del vsakdanjega življenja prebivalcev.

Lokalna identiteta je pri tem ključna razvojna razsežnost, saj vpliva na to, kako skupnost razume sebe, svoj prostor in svojo vlogo v turističnem razvoju. Ma et al. (2025) v raziskavi o konstrukciji identitete lokalnih prebivalcev v razmerah razvoja ruralnega turizma ugotavljajo, da se identiteta prebivalcev v turističnem procesu ne ohranja nespremenjena, temveč se preoblikuje skozi različne strategije odzivanja. Avtorji identificirajo tri identitetne položaje prebivalcev: »nominalne gostitelje«, »dvomljive gostitelje« in »prave gostitelje«, kar kaže, da turizem vpliva ne le na gospodarstvo in prostor, temveč tudi na subjektivno doživljanje vloge prebivalcev v destinaciji.

Razumevanje lokalne identitete je pomembno tudi zaradi povezave med identiteto prostora, varovanjem dediščine in okoljsko odgovornostjo. Torabi et al. (2025) v raziskavi o ruralnih dediščinskih vaseh ugotavljajo, da je identiteta kraja povezana z odnosom do varovanja okolja in dediščine v kontekstu dediščinskega turizma. To pomeni, da lokalna identiteta ni zgolj simbolna ali kulturna kategorija, temveč lahko vpliva tudi na trajnostna ravnanja, podporo varovanju kulturnih virov in odnos do turističnega razvoja.

Kulturna dediščina, trajnost in lokalna identiteta so zato v destinacijskem razvoju medsebojno prepletene. Kulturna dediščina zagotavlja vsebinsko osnovo destinacijske prepoznavnosti, trajnost določa način, kako se ti viri uporabljajo in

varujejo, lokalna identiteta pa omogoča, da turistični razvoj ostaja povezan z življenjem skupnosti in avtentičnostjo prostora. Če je dediščina obravnavana zgolj kot tržna storitev, obstaja tveganje izgube pomenov, komercializacije in oddaljevanja od lokalne skupnosti. Če pa je vključena kot živi razvojni vir, lahko prispeva k socialni koheziji, večji prepoznavnosti destinacije, ohranjanju lokalnih praks in oblikovanju kakovostnih turističnih doživetij.

V kontekstu kreativno-trajnostne čezmejne destinacije to pomeni, da razvoj ne more temeljiti zgolj na promociji kulturnih znamenitosti ali povečanju turističnega obiska. Potreben je pristop, ki dediščino razume kot dinamičen vir lokalnih pomenov, trajnost kot načelo upravljanja, lokalno identiteto pa kot temelj avtentičnosti in družbene sprejemljivosti turističnega razvoja. Takšen pristop omogoča, da se kulturni in kreativni turizem razvijata kot oblika destinacijskega razvoja, ki povezuje obiskovalčevo izkušnjo, lokalno skupnost, varovanje dediščine in dolgoročno vzdržnost prostora.

Za empirični del tega poglavja je navedeno teoretično izhodišče pomembno zato, ker omogoča razumevanje zaznav lokalnih prebivalcev in obiskovalcev ne zgolj kot mnenj o turizmu, temveč kot kazalnikov širšega odnosa do kulturnih virov, trajnostnih razvojnih usmeritev in lokalne identitete destinacije. Če različne skupine deležnikov kulturno dediščino zaznavajo kot pomemben razvojni vir, trajnost kot nujen pogoj razvoja in lokalno identiteto kot element avtentičnosti, to predstavlja pomembno osnovo za oblikovanje kreativno-trajnostnih turističnih doživetij in kreativno-trajnostnih razvojnih praks.

Deležniške zaznave, podpora turizmu in razvoj kreativno-trajnostnih doživetij

Razvoj trajnostno naravnane turistične destinacije je odvisen od načina, kako različne skupine deležnikov zaznavajo učinke turizma, vrednotijo razvojne priložnosti in podpirajo prihodnje usmeritve destinacije. Panagiotopoulou in Skoultos (2025) poudarjata, da trajnostno upravljanje destinacij zahteva vključevanje več deležniških skupin, saj se razvoj turizma oblikuje skozi sodelovanje, usklajevanje interesov in prilagajanje specifičnemu kontekstu destinacije. V tem poglavju sta v ospredju dve komplementarni perspektivi: perspektiva lokalnih prebivalcev in perspektiva obiskovalcev. Lokalni prebivalci so nosilci lokalne

identitete, kulturnega spomina in vsakdanjih praks; obiskovalci pa s svojimi pričakovanji, zadovoljstvom, zaznano vrednostjo in namerami ponovnega obiska kažejo, kako se destinacijski viri pretvorijo v turistično izkušnjo. Takšen pristop omogoča razumevanje destinacije kot prostora usklajevanja med kakovostjo življenja, varovanjem virov, avtentičnostjo in izkušnjo obiskovalcev. Podobno tudi Caro-Carretero in Monroy-Rodríguez (2025) poudarjata, da je razumevanje zaznav lokalnih prebivalcev ključno za oblikovanje trajnostnih turističnih praks, medtem ko Karsokiene et al. (2025) izpostavljajo pomen zaznav in vedenj obiskovalcev pri razvoju trajnostnih in odpornih turističnih destinacij.

V literaturi o trajnostnem turizmu imajo zaznave lokalnih prebivalcev posebno mesto, saj se podpora turističnemu razvoju pogosto oblikuje na podlagi zaznanega razmerja med koristmi in stroški turizma. Silva et al. (2024) poudarjajo, da sta vključenost in podpora lokalne skupnosti ključna pogoja za dolgoročni uspeh trajnostnega turizma, varovanje okolja in razvoj območij. Njihova raziskava v zavarovanem območju kaže, da večina prebivalcev podpira razvoj turizma, hkrati pa izpostavlja potrebo po novih politikah, ki bi presegle dediščino hierarhičnega, od zgoraj navzdol vodenega upravljanja in zagotovile aktivnejšo vključenost lokalnih skupnosti v soupravljanje in trajnostni razvoj. To je pomembno tudi za kreativno-trajnostne destinacije, kjer dediščina in lokalna identiteta nista zgolj turistična vira, temveč del vsakdanjega življenja prebivalcev.

Phori et al. (2024) poudarjajo, da je razumevanje zaznav lokalnih prebivalcev ključno za trajnostni razvoj dediščinskega turizma, saj prebivalci turistični razvoj presojujejo skozi zaznane koristi, izzive in možnosti vključevanja skupnosti. Podobno Caro-Carretero in Monroy-Rodríguez (2025) ugotavljata, da zaznave prebivalcev predstavljajo pomembno izhodišče za oblikovanje trajnostnih turističnih praks. V tem smislu deležniške zaznave niso zgolj opisna mnenja o turizmu, temveč pomembni kazalniki družbene sprejemljivosti, legitimnosti in dolgoročne vzdržnosti destinacijskega razvoja.

Razvoj trajnostnih destinacij zato zahteva sodelovanje med deležniki. Wondirad et al. (2020) na podlagi teorij deležnikov, sodelovanja in pristopa trojnega izida poudarjajo, da je sodelovanje med deležniki ključno za trajnostni razvoj ekoturizma. Njihova raziskava hkrati opozarja, da je sodelovanje pogosto omejeno zaradi šibkih odnosov med deležniki, pomanjkljivega usklajevanja, neenakomerne porazdelitve

moči in odsotnosti učinkovitega vključevanja lokalnih akterjev. Za kreativno-trajnostne destinacije je ta ugotovitev pomembna, ker razvoj kulturnih in kreativnih doživetij zahteva povezovanje lokalnih prebivalcev, kulturnih institucij, ustvarjalcev, javnih institucij in destinacijskih organizacij.

Panagiotopoulou in Skoultos (2025) v sistematičnem pregledu večdeležniških okvirov in sodelovalnih pristopov za trajnostno upravljanje destinacij ugotavljata, da učinkovito vključevanje deležnikov zahteva prilagodljive modele, ki upoštevajo realni kontekst destinacije, razmerja med deležniki, institucionalne zmogljivosti in operativne mehanizme sodelovanja. Avtorja poudarjata, da trajnostnega destinacijskega razvoja ni mogoče razumeti kot enkratnega načrtovalskega ukrepa, temveč kot proces usklajevanja, prilagajanja in skupnega odločanja. To je posebej relevantno za čezmejne destinacije, kjer se sodelovanje ne odvija le med različnimi sektorji, temveč tudi med različnimi administrativnimi in kulturnimi okolji.

Tretjo pomembno skupino deležnikov predstavljajo obiskovalci. V kreativno-trajnostnem turizmu obiskovalci niso zgolj potrošniki turističnih storitev, temveč lahko postanejo soustvarjalci izkušenj. Deng et al. (2024) ugotavljajo, da je soustvarjanje turistične izkušnje večdimenzionalen proces, ki vključuje zabavo, poglobitev, dosežek, novost, avtentičnost, edinstvenost, izobraževanje in interakcijo. Avtorji s sistematičnim pristopom oblikujejo lestvico za merjenje soustvarjalnih turističnih izkušenj, kar kaže, da kakovost turističnega doživetja ni odvisna le od ponujenih storitev, temveč tudi od stopnje aktivne vključenosti obiskovalca in njegovega odnosa do lokalnega okolja.

Za kreativno-trajnostne destinacije je soustvarjanje posebej pomembno, ker povezuje obiskovalčevo izkušnjo z lokalno kulturo, dediščino, ustvarjalnostjo in skupnostjo. Kreativno doživetje se ne oblikuje zgolj skozi ogled znamenitosti, temveč skozi aktivno sodelovanje, učenje, interpretacijo, stik z lokalnimi akterji in možnost osebnega pomena. Zato je pri razvoju takšnih doživetij pomembno razumeti, kaj obiskovalci zaznavajo kot kakovostno, avtentično, vredno in trajnostno. Hkrati pa mora destinacija zagotoviti, da soustvarjanje ne vodi v poenostavljanje, komercializacijo ali izčrpavanje lokalnih kulturnih praks, temveč v njihovo spoštljivo vključevanje in dolgoročno ohranjanje.

V tem kontekstu se razvoj kreativno-trajnostnih doživetij nahaja na presečišču dveh komplementarnih perspektiv. Prva je perspektiva lokalnih prebivalcev, ki je povezana s kakovostjo življenja, varovanjem dediščine, identiteto kraja in socialno sprejemljivostjo turističnega razvoja. Druga je perspektiva obiskovalcev, ki je povezana z zadovoljstvom, zaznano vrednostjo, avtentičnostjo, interakcijo in pripravljenostjo za ponovni obisk. Če sta ti perspektivi usklajeni, lahko kulturni in kreativni turizem prispevata k trajnostnemu razvoju destinacije; če med njima nastanejo izrazita neskladja, pa se lahko pojavijo napetosti med turistično rabo, lokalnimi potrebami in varovanjem kulturnih virov.

Novejše raziskave zato poudarjajo, da je za razvoj trajnostnih destinacij pomembno spremljati zaznave več deležniških skupin, ne le posamezne skupine. Rasoolimanesh et al. (2025) s svojo večdeležniško zasnovo merjenja trajnosti opozarjajo, da lahko prebivalci, obiskovalci, podjetja in javni sektor različno vrednotijo ekonomske, sociokulturne, okoljske, politične in tehnološke vidike trajnosti. To je pomembno tudi za obravnavano raziskavo, saj primerjava zaznav lokalnih prebivalcev in obiskovalcev omogoča bolj celovit vpogled v razvojne možnosti destinacije, tudi kadar analiza ostaja na deskriptivni ravni.

Vloga deležniških zaznav je neposredno povezana tudi s podporo turizmu. Podpora lokalnih prebivalcev ni samoumevna, temveč je odvisna od zaznanih koristi, zaznanih bremen, stopnje vključenosti in zaupanja v upravljanje destinacije. Obiskovalci pa razvoj destinacije presojuje skozi kakovost izkušnje, zaznano vrednost, avtentičnost, dostopnost in skladnost ponudbe z njihovimi pričakovanji. Zato je za oblikovanje kreativno-trajnostnih turističnih doživetij nujno razumeti, katere dimenzije turizma so pomembne za lokalno skupnost in katere za obiskovalce ter kje se kažejo razvojne priložnosti ali omejitve.

Za empirični del poglavja navedena teoretična izhodišča pomenijo, da deskriptivna obravnava zaznav lokalnih prebivalcev in obiskovalcev presega zgolj prikaz trenutnega stanja. Omogoča razumevanje, kako različni deležniki presojujejo ekonomske, sociokulturne in okoljske učinke turizma, kako vrednotijo kulturno dediščino, trajnost in lokalno identiteto ter kako prepoznavajo razvojne priložnosti in omejitve kreativno-trajnostne čezmejne destinacije. Takšen pristop je pomemben, ker destinacije ne obravnava zgolj kot prostora turistične ponudbe, temveč kot dinamičen razvojni sistem, v katerem se prepletajo lokalni viri, izkušnje

obiskovalcev, poslovne priložnosti in družbena sprejemljivost turističnega razvoja. S tem deskriptivna analiza predstavlja izhodišče za razmislek o nadaljnjem oblikovanju turističnih doživetij in kreativno-trajnostnih razvojnih praks, usklajenih z lokalnim okoljem, pričakovanji obiskovalcev in načeli trajnostnega upravljanja.

3 Metodologija

Empirični del poglavja temelji na podatkih, zbranih v okviru projekta CROCUS, ki obravnava čezmejni kulturni in kreativni turizem v ruralnih in odmaknjenih območjih. Namen primarne raziskave v okviru projekta je bil zbrati informacije o izkušnjah, zaznavah, skrbih in pričakovanjih ključnih deležnikov glede razvoja kulturnega in kreativnega turizma v obravnavanem Living Lab območju. V tem poglavju sta obravnavani dve deležniški skupini: lokalni prebivalci in obiskovalci destinacije. Takšna zamejitev omogoča bolj koherentno primerjavo med rezidenčno perspektivo, ki je povezana z identiteto prostora, kakovostjo življenja in podporo turističnemu razvoju, in obiskovalčevo perspektivo, ki razkriva kakovost izkušnje, zaznano vrednost in potencial ponovnega obiska.

Kontekst raziskave in obravnavano čezmejno območje

Raziskava je bila izvedena v okviru projekta CROCUS, ki obravnava razvoj kulturnega in kreativnega turizma v ruralnih in odmaknjenih območjih. Empirični del poglavja se osredotoča na čezmejno Living Lab območje na slovensko-italijanskem prostoru, kjer se prepletajo kulturna dediščina, lokalna identiteta, čezmejna mobilnost, turistični razvoj in različni deležniški interesi.

Čeprav je širši raziskovalni okvir projekta CROCUS vključeval več skupin deležnikov, se to poglavje osredotoča na lokalne prebivalce in obiskovalce. Takšna zamejitev je utemeljena z raziskovalnim ciljem poglavja, ki je usmerjen v primerjavo rezidenčne perspektive, povezane z lokalno identiteto, kakovostjo življenja, zaznanimi učinki turizma in družbeno sprejemljivostjo turističnega razvoja, ter obiskovalčeve perspektive, povezane z zaznano kakovostjo destinacije, zadovoljstvom, vrednostjo izkušnje in namero ponovnega obiska. Primerjava obeh perspektiv omogoča vpogled v to, ali se razvojni potencial kulturne dediščine, trajnosti in lokalne identitete kaže tako na ravni lokalnega okolja kot tudi na ravni obiskovalčeve izkušnje.

Zbiranje podatkov in raziskovalni instrument

Kvantitativni podatki so bili zbrani s pomočjo strukturiranega vprašalnika. Pripravljeni sta bili dve različici vprašalnika, prilagojeni obravnavanima ciljnim skupinama: lokalnim prebivalcem in obiskovalcem. Vprašalniki so bili dostopni v jezikih obravnavanega območja, torej v slovenščini in italijanščini, in v angleščini. Vključena so bila filtrirna vprašanja, s katerimi je bilo zagotovljeno, da so posamezni vprašalniki izpolnjevali le respondenti, ki so pripadali ustrezni ciljni skupini.

Povezave do vprašalnikov za lokalne prebivalce so bile razširjene skozi geografsko usmerjena družbena omrežja oz. skupine, namenjene prebivalcem obravnavanega območja. Dodatna promocija je potekala tudi skozi spletno oglaševanje na platformah Instagram in Facebook. Vprašalniki za obiskovalce so bili distribuirani skozi družbena omrežja in kanale, povezane s turizmom, del podatkov pa je bil zbran tudi z neposrednim nagovarjanjem obiskovalcev na območju destinacije. Pri distribuciji so sodelovali raziskovalci Univerze v Mariboru in člani lokalne Living Lab ekipe.

Vprašalniki so zajemali več vsebinskih sklopov, povezanih z zaznavami učinkov turizma, pomenom turizma za lokalno gospodarstvo, sociokulturnimi in okoljskimi učinki, podporo turističnemu razvoju, kakovostjo življenja, navezanostjo na prostor, zadovoljstvom z izkušnjo destinacije in pomenom ter zadovoljstvom z izbranimi atrakcijami oz. dejavnostmi. Pri obiskovalcih so bili dodatno vključeni elementi potovalnega vedenja, zadovoljstva, zaznane vrednosti, namere ponovnega obiska in kratkoročne navezanosti na destinacijo.

Vzorec raziskave

Empirični del poglavja se osredotoča na čezmejno Living Lab območje v slovensko-italijanskem prostoru, kjer se prepletajo kulturna dediščina, lokalna identiteta, čezmejna mobilnost in razvoj kulturnega ter kreativnega turizma. Območje vključuje urbane, ruralne in prehodne prostorske značilnosti, pri čemer imajo pomembno vlogo zgodovinska dediščina, kulturne atrakcije, naravna krajina, gastronomija, dogodki in vsakdanje čezmejne povezave prebivalcev. Čezmejni značaj območja je za raziskavo posebej relevanten, ker turistična izkušnja pogosto presega administrativno mejo, medtem ko so zaznave lokalnih prebivalcev, obiskovalcev in

razvojnih možnosti oblikovane znotraj večkulturnega in večinstitucionalnega prostora. Takšen kontekst omogoča proučevanje, kako se kulturna dediščina, trajnost in lokalna identiteta povezujejo pri oblikovanju kreativno-trajnostne destinacije.

V raziskavi sta sodelovali dve ključni skupini deležnikov: lokalni prebivalci in obiskovalci. Skupni empirični okvir tako vključuje zaznave skupnosti ter izkustveno perspektivo obiskovalcev. Vzorec lokalnih prebivalcev je obsegal 106 respondentov, vzorec obiskovalcev pa 100 respondentov. Pri interpretaciji rezultatov je treba upoštevati, da se vzorca razlikujeta po velikosti, starostni strukturi, izobrazbi, geografskem izvoru in socio-ekonomskih značilnostih. Zato so rezultati obravnavani predvsem kot deskriptivni vpogled v zaznave posameznih deležniških skupin, razlike med skupinama in podskupinami pa so interpretirane na vsebinski ravni, brez sklepanja o statistično značilnih razlikah.

Lokalni prebivalci

Končni vzorec lokalnih prebivalcev je obsegal 106 respondentov. Vzorec je bil razdeljen na prebivalce slovenskega in italijanskega dela destinacije, pri čemer je bilo iz slovenskega dela destinacije vključenih 69 respondentov, iz italijanskega dela destinacije pa 34 respondentov. V slovenskem delu destinacije je bila najmočnejše zastopana starostna skupina 51–60 let, ki je predstavljala 27,5 % respondentov, sledila pa ji je skupina 31–40 let z 21,7 %. Preostale starostne skupine so bile zastopane v manjših deležih: 61–70 let s 14,5 %, 41–50 let s 13,0 %, 71 let in več z 10,1 % ter 18–30 let z 1,4 %. V italijanskem delu destinacije je bila starostna struktura izraziteje usmerjena v starejše respondente. Največji delež so predstavljali respondenti v starostni skupini 61–70 let, in sicer 32,4 %, sledili so respondenti, stari 71 let in več, s 26,5 %. Skupaj sta ti dve starejši starostni skupini predstavljali 58,9 % vzorca v italijanskem delu destinacije. Starostna skupina 51–60 let je predstavljala 17,6 %, skupina 41–50 let pa 11,8 % vzorca. V najmlajših starostnih skupinah, 18–30 let in 31–40 let, v italijanskem delu destinacije ni bilo respondentov.

V slovenskem delu destinacije so ženske predstavljale 62,3 % vzorca, moški pa 34,8 %. Poleg tega se je 1,4 % respondentov opredelilo v kategoriji drugo, 1,4 % pa na vprašanje o spolu ni želelo odgovoriti. V italijanskem delu destinacije je bila razlika

med spoloma manj izrazita, saj so ženske predstavljale 52,9 %, moški pa 47,1 % vzorca.

V slovenskem delu destinacije so prevladovali respondenti s srednješolsko izobrazbo ali nižjo stopnjo izobrazbe, ki so predstavljali 53,6 % vzorca. Sledili so respondenti z dodiplomsko izobrazbo, ki so predstavljali 26,1 % vzorca, medtem ko sta bili strokovna in magistrska izobrazba zastopani z enakim deležem, po 8,7 %. Delež respondentov z doktoratom in drugo obliko izobrazbe je bil majhen, po 1,4 %. V italijanskem delu destinacije so največji delež predstavljali respondenti s strokovno izobrazbo, in sicer 32,4 %, sledili so respondenti z magistrsko izobrazbo z 29,4 %. Respondenti s srednješolsko izobrazbo ali nižjo stopnjo izobrazbe so predstavljali 20,6 % vzorca, medtem ko so bili respondenti z dodiplomsko izobrazbo zastopani z 8,8 %, respondenti z doktoratom s 5,9 % in respondenti z drugo obliko izobrazbe z 2,9 %.

Glede na kraj bivanja je bil slovenski del vzorca najmočnejše zastopan z respondenti iz Nove Gorice, ki so predstavljali 60,9 % slovenskega dela vzorca. Sledili so respondenti iz Mirna – Kostanjevice s 15,9 %, Vipave z 8,7 %, Renč - Vogrškega s 7,2 %, Ajdovščine s 5,8 % in Šempetra – Vrtojbe z 1,4 %. V italijanskem delu destinacije so izrazito prevladovali respondenti iz Gorizije, ki so predstavljali 73,5 % italijanskega dela vzorca. Ostali kraji so bili zastopani z manjšimi deleži: Ronchi dei Legionari s 5,9 %, Farra d'Isonzo, Gradisca d'Isonzo, Grado, Medea, Monfalcone, Moraro in San Lorenzo Isontino pa vsak z 2,9 %.

Glede na zaposlitveni status so v slovenskem delu destinacije največji delež predstavljali redno zaposleni respondenti, in sicer 44,9 %. Sledili so upokojenci s 24,6 %, brezposelni s 15,9 %, samozaposleni z 11,6 % in delno zaposleni z 2,9 %. V italijanskem delu destinacije so prav tako prevladovali redno zaposleni respondenti, ki so predstavljali 35,3 % vzorca, vendar je bil hkrati izrazit tudi delež samozaposlenih, ki je znašal 29,4 %. Upokojenci so predstavljali 23,5 %, delno zaposleni 8,8 %, brezposelni pa 2,9 % italijanskega dela vzorca. Večina lokalnih prebivalcev ni bila zaposlena v turizmu oz. gostinstvu. V slovenskem delu destinacije je bilo v tej dejavnosti zaposlenih 14,9 % respondentov, v italijanskem delu destinacije pa 15,2 %. To pomeni, da rezultati večinoma odražajo zaznave prebivalcev, ki turizma ne presojajo neposredno z vidika lastne zaposlitve v turističnem sektorju, temveč širše z vidika lokalnega okolja in kakovosti življenja.

Subjektivna ocena osebnega ekonomskega položaja kaže nekoliko različno sliko med slovenskim in italijanskim delom destinacije. V slovenskem delu destinacije je največ respondentov svoj ekonomski položaj ocenilo kot približno povprečen glede na državno povprečje, in sicer 36,8 %. Kljub temu je razmeroma velik delež respondentov svoj položaj ocenil kot nekoliko nižji od državnega povprečja, 27,9 %, oz. veliko nižji od državnega povprečja, 14,7 %. Nekoliko višji ekonomski položaj je navedlo 19,1 % respondentov, veliko višji pa 1,5 % respondentov. V italijanskem delu destinacije je bila subjektivna ocena ekonomskega položaja bolj skoncentrirana okoli povprečja, saj je 67,6 % respondentov svoj položaj ocenilo kot približno povprečen. Nekoliko višji in nekoliko nižji ekonomski položaj je navedlo po 14,7 % respondentov, veliko višji položaj pa 2,9 %. Noben respondent v italijanskem delu destinacije svojega ekonomskega položaja ni ocenil kot veliko nižjega od državnega povprečja. Takšna struktura kaže, da slovenski del vzorca vključuje večji delež respondentov z zaznano podpovprečno ekonomsko situacijo, medtem ko se respondenti v italijanskem delu destinacije izraziteje umeščajo v sredino ekonomskega položaja.

Obiskovalci

Končni vzorec obiskovalcev je obsegal 100 respondentov. Starostna struktura je bila izrazito osredotočena na starostno skupino 31–40 let, ki je predstavljala 50,0 % celotnega vzorca. Sledili so obiskovalci, stari 51–60 let, z 21,0 %, ter starostna skupina 41–50 let s 16,0 %. Starejši obiskovalci, stari 61–70 let, so predstavljali 7,0 % vzorca, medtem ko sta bili najmlajša starostna skupina 18–30 let in najstarejša skupina 71 let in več zastopani s po 3,0 %. Takšna struktura kaže, da rezultati v večji meri odražajo zaznave obiskovalcev v zgodnjem in srednjem odraslem obdobju.

Spolna struktura obiskovalcev je bila razmeroma uravnotežena. Ženske so predstavljale 53,0 % vzorca, moški 46,0 %, 1,0 % respondentov pa se je opredelil v kategoriji drugo. Tudi izobrazbena struktura je bila raznolika. Največji delež respondentov je imel dodiplomsko izobrazbo, in sicer 39,0 %, sledili so respondenti s srednješolsko izobrazbo ali nižjo stopnjo izobrazbe s 36,0 %. Manjši deleži respondentov so imeli doktorat, 9,0 %, magistrsko izobrazbo, 8,0 %, strokovno izobrazbo, 7,0 %, oz. drugo obliko izobrazbe, 1,0 %.

Glede na državo bivanja so v vzorcu izrazito prevladovali obiskovalci iz Slovenije, ki so predstavljali 68,0 % vseh respondentov. Sledili so obiskovalci iz Italije z 10,0 % in Severne Makedonije z 8,0 %. Obiskovalci iz Hrvaške, Srbije in Severne Amerike so predstavljali po 3,0 % vzorca, medtem ko so bili obiskovalci iz Bosne in Hercegovine, Malte, Španije, Združenega kraljestva in Azije zastopani s po 1,0 %. Geografska struktura tako kaže prevlado regionalno bližnjih obiskovalcev, zlasti slovenskih, kar je pomembno pri interpretaciji rezultatov o potovalnem vedenju, zadovoljstvu in namerah ponovnega obiska.

Subjektivna ocena osebnega ekonomskega položaja kaže, da se je največ obiskovalcev uvrstilo okoli državnega povprečja. Približno povprečen ekonomski položaj je navedlo 41,0 % respondentov, nekoliko višji od državnega povprečja pa 35,0 %. Nekoliko nižji ekonomski položaj je navedlo 17,0 % respondentov, veliko višji 4,0 %, veliko nižji pa 3,0 %. Takšna struktura kaže, da vzorec obiskovalcev v največji meri vključuje posameznike, ki svoj ekonomski položaj zaznavajo kot povprečen ali nekoliko nadpovprečen.

Metode analize podatkov

Analiza podatkov je temeljila na deskriptivnem statističnem pristopu, ki je bil izbran glede na namen raziskave, usmerjen v prepoznavanje prevladujočih vzorcev zaznav med obravnavanima deležniškima skupinama. Za opis značilnosti vzorca in posameznih vsebinskih sklopov so bile uporabljene frekvence, relativni deleži, povprečne vrednosti in standardni odkloni. Rezultati so predstavljeni ločeno za lokalne prebivalce in obiskovalce. Pri lokalnih prebivalcih so rezultati dodatno prikazani glede na slovenski in italijanski del destinacije in glede na spol respondentov, pri obiskovalcih pa glede na spol, kjer so bili podatki ustrezno razpoložljivi. Namen analize je bil zagotoviti sistematičen deskriptivni vpogled v zaznave, stališča in ocene glede učinkov turizma, pomena kulturne dediščine, trajnosti, lokalne identitete, kakovosti obiskovalčeve izkušnje in razvojnih možnosti kreativno-trajnostne čezmejne destinacije.

4 Rezultati

V tem poglavju so predstavljeni rezultati deskriptivne analize zaznav dveh ključnih skupin deležnikov: lokalnih prebivalcev in obiskovalcev. Rezultati so strukturirani po posameznih deležniških skupinah in vsebinskih sklopih, skladno z raziskovalnimi

vprašani, ki se nanašajo na zaznane ekonomske, sociokulturne in okoljske učinke turizma, pomen kulturne dediščine, trajnosti in lokalne identitete ter razvojne priložnosti kreativno-trajnostne čezmejne destinacije. Pri interpretaciji rezultatov je treba upoštevati, da analiza temelji na deskriptivni statistiki, zato ugotovitve ne omogočajo sklepanja o vzročno-posledičnih povezavah, temveč ponujajo vpogled v prevladujoče vzorce zaznav obravnavanih skupin. Primerjave so obravnavane na vsebinski ravni, kot izhodišče za razumevanje razmerja med rezidenčno in obiskovalčevo perspektivo pri razvoju kreativno-trajnostne čezmejne destinacije.

Pri postavkah, označenih z (r), gre za negativno oblikovane trditve, ki so bile v analizi obravnavane kot reverzno kodirane. Višje povprečne vrednosti pri teh postavkah zato pomenijo manjše strinjanje z negativnim učinkom oz. ugodnejšo zaznavo turizma.

Lokalni prebivalci

Rezultati za lokalne prebivalce omogočajo vpogled v to, kako prebivalci slovenskega in italijanskega dela destinacije zaznavajo pomen turizma, njegove ekonomske, sociokulturne in okoljske učinke, svojo navezanost na prostor, kakovost življenja, podporo turističnemu razvoju ter pomen in zadovoljstvo z izbranimi atrakcijami. Ker je obravnavano območje čezmejno, so rezultati pri lokalnih prebivalcih prikazani ločeno za slovenski in italijanski del destinacije, pri večini postavk pa so dodatno prikazane tudi povprečne vrednosti glede na spol.

Čezmejne aktivnosti lokalnih prebivalcev

Čezmejne aktivnosti lokalnih prebivalcev (tabela 1) predstavljajo pomemben pokazatelj funkcionalne povezanosti obravnavanega prostora, saj razkrivajo, v kolikšni meri prebivalci mejo prehajajo zaradi potrošnje, kulturnih dogodkov, družbenih stikov ali dela. V nadaljevanju so zato najprej predstavljene oblike čezmejnih aktivnosti, ki omogočajo razumevanje vsakdanjih povezav med obema stranema destinacije.

Tabela 1: Čezmejne aktivnosti lokalnih prebivalcev

Čezmejna aktivnost	Slovenski del destinacije (N)	Slovenski del destinacije (%)	Italijanski del destinacije (N)	Italijanski del destinacije (%)
Nakupovanje na drugi strani meje	55	79,7	34	100,0
Obisk kulturnih dogodkov in atrakcij na drugi strani meje	45	65,2	28	82,4
Obisk prijateljev in sorodnikov na drugi strani meje	29	42,0	21	61,8
Delo na drugi strani meje	0	0,0	5	14,7
Drugo	3	4,3	0	0,0

Rezultati v tabeli 1 kažejo, da so aktivnosti lokalnih prebivalcev na drugi strani meje razmeroma pogoste, vendar se njihova intenzivnost razlikuje med slovenskim in italijanskim delom destinacije. Najpogostejša oblika tovrstne aktivnosti je nakupovanje, ki ga je navedlo 79,7 % respondentov v slovenskem delu destinacije in 100,0 % respondentov v italijanskem delu destinacije. To kaže, da je nakupovanje na drugi strani meje med respondenti iz italijanskega dela destinacije povsem razširjena praksa, medtem ko je tudi v slovenskem delu destinacije prisotno pri veliki večini sodelujočih.

Druga najpogostejša aktivnost je obisk kulturnih dogodkov in atrakcij. To aktivnost je navedlo 65,2 % respondentov v slovenskem delu destinacije in 82,4 % respondentov v italijanskem delu destinacije. Rezultat je pomemben z vidika razvoja kreativno-trajnostne čezmejne destinacije, saj kaže, da kulturni dogodki in atrakcije že zdaj delujejo kot pomemben povezovalni element prostora. Obisk prijateljev in sorodnikov je prav tako pogostejši v italijanskem delu destinacije, kjer ga je navedlo 61,8 % respondentov, medtem ko je bil v slovenskem delu destinacije ta delež 42,0 %.

Najnižja stopnja vključenosti se kaže pri delu na drugi strani meje. V slovenskem delu destinacije tega ni navedel noben respondent, v italijanskem delu destinacije pa 14,7 % respondentov. To nakazuje, da je mobilnost v obravnavanem vzorcu izrazitejša na področju potrošnje, kulture in družbenih stikov kot na področju zaposlovanja. Skupno rezultati kažejo, da obravnavano območje za prebivalce ni

zgolj administrativno razdeljen prostor, temveč funkcionalno povezan vsakdanji prostor, kar predstavlja pomembno izhodišče za razvoj skupne turistične identitete.

Zaznani pomen turizma

Zaznani pomen turizma (tabela 2) predstavlja pomembno izhodišče za razumevanje podpore turističnemu razvoju, saj kaže, ali prebivalci turizem razumejo kot pomemben gospodarski dejavnik čezmejne destinacije in svojega neposrednega lokalnega okolja. V tem sklopu sta zato obravnavani oceni pomena turizma za gospodarstvo destinacije kot celote in za gospodarstvo občine bivanja respondentov.

Tabela 2: Zaznani pomen turizma med lokalnimi prebivalci

Postavka	Slovenski del destinacije skupaj M (SD)	Slovenski del destinacije moški M (SD)	Slovenski del destinacije ženske M (SD)	Italijanski del destinacije skupaj M (SD)	Italijanski del destinacije moški M (SD)	Italijanski del destinacije ženske M (SD)
Kako pomemben je turizem za lokalno gospodarstvo destinacije kot celote?	4,25 (0,775)	4,13 (0,850)	4,30 (0,741)	4,50 (0,615)	4,38 (0,719)	4,61 (0,502)
Kako pomemben je turizem za lokalno gospodarstvo občine, v kateri živite?	4,19 (0,827)	4,08 (0,881)	4,26 (0,790)	4,03 (1,058)	3,63 (1,310)	4,39 (0,608)

Opomba: M – Povprečna vrednost (*ang. mean*); SD – Standardni odklon (*ang. standard deviation*); Lestvica od 1 do 5, kjer 1 pomeni »sploh ni pomembno«, 5 pa »zelo pomembno«.

Rezultati v tabeli 2 kažejo, da lokalni prebivalci turizmu pripisujejo velik pomen za lokalno gospodarstvo. Najvišja povprečna vrednost je bila dosežena pri oceni pomena turizma za lokalno gospodarstvo destinacije kot celote v italijanskem delu destinacije, kjer je povprečje znašalo $M = 4,50$. Tudi v slovenskem delu destinacije je bila ta ocena visoka, in sicer $M = 4,25$. To pomeni, da prebivalci obeh strani meje turizem prepoznavajo kot pomemben gospodarski dejavnik celotne destinacije.

Pri oceni pomena turizma za lokalno gospodarstvo občine, v kateri respondenti živijo, so bile vrednosti prav tako visoke, vendar nekoliko drugače razporejene. V slovenskem delu destinacije je povprečna vrednost znašala $M = 4,19$, v italijanskem

delu destinacije pa $M = 4,03$. To nakazuje, da respondenti iz slovenskega dela destinacije nekoliko izraziteje poudarjajo pomen turizma za lastno občino, medtem ko respondenti iz italijanskega dela destinacije nekoliko višje vrednotijo pomen turizma za destinacijo kot celoto.

Deskriptivni prikaz po spolu kaže, da ženske v večini primerov turizmu pripisujejo nekoliko večji pomen kot moški. Najvišja vrednost med vsemi podskupinami je bila dosežena pri ženskah v italijanskem delu destinacije pri oceni pomena turizma za destinacijo kot celoto ($M = 4,61$), prav tako pa so ženske v italijanskem delu destinacije visoko ocenile pomen turizma za občino bivanja ($M = 4,39$). Najnižja vrednost je bila pri moških v italijanskem delu destinacije pri oceni pomena turizma za občino bivanja ($M = 3,63$), kar kaže na nekoliko bolj zadržano zaznavo neposrednega lokalnega gospodarskega pomena turizma v tej podskupini. Skupno rezultati potrjujejo, da je turizem med lokalnimi prebivalci prepoznan kot pomemben razvojni dejavnik, pri čemer se njegova zaznana pomembnost razlikuje glede na prostorsko raven ocenjevanja in skupino respondentov.

Zaznani ekonomski učinki turizma

Zaznani ekonomski učinki turizma so pomembni za razumevanje, ali lokalni prebivalci turizem dojemajo predvsem kot razvojno priložnost ali tudi kot vir ekonomskih pritiskov (tabela 3). V tem sklopu so zato obravnavane ocene o vplivu turizma na zaposlovanje, lokalna podjetja, življenjski standard, vrednost nepremičnin in širše lokalno gospodarstvo.

Tabela 3: Zaznani ekonomski učinki turizma med lokalnimi prebivalci

Trditev	Slovenski del destinacije skupaj M (SD)	Slovenski del destinacije moški M (SD)	Slovenski del destinacije ženske M (SD)	Italijanski del destinacije skupaj M (SD)	Italijanski del destinacije moški M (SD)	Italijanski del destinacije ženske M (SD)
Turizem ustvarja nove zaposlitvene možnosti v regiji.	4,28 (0,784)	4,08 (0,830)	4,37 (0,757)	4,35 (0,646)	4,25 (0,775)	4,44 (0,511)
Turizem povečuje življenjski standard v regiji.	3,78 (0,921)	3,42 (0,974)	3,95 (0,844)	4,24 (0,819)	4,13 (0,957)	4,33 (0,686)

Trditev	Slovenski del destinacije skupaj M (SD)	Slovenski del destinacije moški M (SD)	Slovenski del destinacije ženske M (SD)	Italijanski del destinacije skupaj M (SD)	Italijanski del destinacije moški M (SD)	Italijanski del destinacije ženske M (SD)
Turizem zagotavlja več poslov za lokalne prebivalce in mala podjetja.	4,13 (0,784)	4,00 (0,885)	4,21 (0,709)	4,35 (0,774)	4,06 (0,929)	4,61 (0,502)
Turizem povečuje vrednost lokalnih nepremičnin.	4,13 (0,765)	4,17 (0,565)	4,07 (0,856)	4,15 (0,784)	4,06 (0,772)	4,22 (0,808)
Turizem povečuje življenjske stroške v regiji (<i>r</i>).	2,35 (0,855)	2,13 (0,741)	2,51 (0,883)	2,71 (1,001)	2,50 (1,211)	2,89 (0,758)
Turizem ovira razvoj drugih gospodarskih panog v skupnosti (<i>r</i>).	3,51 (0,901)	3,38 (0,824)	3,58 (0,957)	3,79 (0,946)	3,75 (1,000)	3,83 (0,924)
Turizem povečuje konkurenco na lokalnem trgu dela zaradi prihajajočih delavcev (<i>r</i>).	3,16 (1,080)	3,04 (1,122)	3,21 (1,081)	3,59 (0,925)	3,81 (0,655)	3,39 (1,092)

Opomba: M – Povprečna vrednost (*ang. mean*); SD – Standardni odklon (*ang. standard deviation*); Lestvica od 1 do 5. Oznaka (*r*) pomeni negativno oblikovano oz. reverzno kodirano trditev; pri teh postavkah višja povprečna vrednost pomeni manjše strinjanje z negativnim učinkom turizma.

Rezultati v tabeli 3 kažejo, da so ekonomski učinki turizma med lokalnimi prebivalci večinoma zaznani pozitivno. Najvišje povprečne vrednosti so bile dosežene pri trditvah, da turizem ustvarja nove zaposlitvene možnosti in zagotavlja več poslov za lokalne prebivalce ter mala podjetja. V slovenskem delu destinacije je bila najvišje ocenjena trditev, da turizem ustvarja nove zaposlitvene možnosti v regiji ($M = 4,28$), v italijanskem delu destinacije pa sta bili najvišje ocenjeni trditvi, da turizem ustvarja nove zaposlitvene možnosti ($M = 4,35$) in da zagotavlja več poslov za lokalne prebivalce in mala podjetja ($M = 4,35$). Ti rezultati kažejo, da prebivalci obeh strani čezmejnega območja turizem prepoznavajo predvsem kot dejavnik zaposlovanja in lokalne gospodarske aktivnosti.

Opazna razlika v povprečnih vrednostih med slovenskim in italijanskim delom destinacije se kaže pri trditvi, da turizem povečuje življenjski standard v regiji. V slovenskem delu destinacije je bila povprečna vrednost $M = 3,78$, v italijanskem delu destinacije pa $M = 4,24$. To nakazuje, da prebivalci italijanskega dela destinacije izraziteje zaznavajo prenos koristi turizma na širšo kakovost življenja in ekonomski položaj lokalne skupnosti. Podobno je bila trditev, da turizem zagotavlja več poslov za lokalne prebivalce in mala podjetja, višje ocenjena v italijanskem delu destinacije ($M = 4,35$) kot v slovenskem delu destinacije ($M = 4,13$).

Najnižja vrednost v tem sklopu je bila pri reverzno kodirani trditvi, da turizem povečuje življenjske stroške v regiji, in sicer v slovenskem delu destinacije ($M = 2,35$), medtem ko je bila v italijanskem delu destinacije nekoliko višja ($M = 2,71$). Ker gre za negativno oblikovano trditev, nižja vrednost pomeni večje zaznavanje tega problema. Rezultati tako kažejo, da prebivalci na obeh straneh območja do določene mere prepoznavajo rast življenjskih stroškov kot potencialni negativni učinek turizma, pri čemer je ta zaznava nekoliko izrazitejša v slovenskem delu destinacije.

Deskriptivni prikaz po spolu kaže, da ženske večinoma nekoliko višje ocenjujejo pozitivne ekonomske učinke turizma. V slovenskem delu destinacije so ženske višje kot moški ocenile ustvarjanje novih delovnih mest ($M = 4,37$ pri ženskah; $M = 4,08$ pri moških), povečanje življenjskega standarda ($M = 3,95$ pri ženskah; $M = 3,42$ pri moških) in podporo lokalnim malim podjetjem ($M = 4,21$ pri ženskah; $M = 4,00$ pri moških). V italijanskem delu destinacije je ta vzorec posebej izrazit pri trditvi, da turizem zagotavlja več poslov za lokalne prebivalce in mala podjetja, kjer so ženske dosegle najvišjo vrednost v celotni tabeli ($M = 4,61$). Skupno rezultati kažejo, da lokalni prebivalci turizem prepoznavajo predvsem kot gospodarsko priložnost, hkrati pa ostajajo prisotni tudi pomisleki glede življenjskih stroškov in širših učinkov turizma na lokalno gospodarstvo.

Zaznani sociokulturni učinki turizma

Sociokulturni učinki turizma (tabela 4) so posebej pomembni za razumevanje povezave med kulturno dediščino, lokalno identiteto in družbeno sprejemljivostjo turističnega razvoja. V tem sklopu so zato obravnavane zaznave lokalnih prebivalcev o tem, ali turizem prispeva k ohranjanju lokalne kulture, izboljšanju kakovosti

vsakdanjega okolja in razvoju prostočasne ponudbe, hkrati pa tudi, ali povzroča določene družbene in prostorske obremenitve.

Tabela 4: Zaznani sociokulturni učinki turizma med lokalnimi prebivalci

Trditev	Slovenski del destinacije skupaj M (SD)	Slovenski del destinacije moški M (SD)	Slovenski del destinacije ženske M (SD)	Italijanski del destinacije skupaj M (SD)	Italijanski del destinacije moški M (SD)	Italijanski del destinacije ženske M (SD)
Kakovost javnih storitev v regiji je zaradi turizma boljša.	3,46 (1,037)	3,46 (0,977)	3,49 (1,077)	3,12 (1,008)	2,75 (0,931)	3,44 (0,984)
Turizem povečuje kakovost izobraževanja v regiji.	3,12 (1,051)	2,96 (1,083)	3,23 (1,043)	3,29 (0,836)	3,00 (0,894)	3,56 (0,705)
Turizem spodbuja ohranjanje lokalne kulture v regiji.	3,60 (1,024)	3,30 (1,063)	3,81 (0,958)	4,24 (0,708)	4,13 (0,806)	4,35 (0,606)
Turizem izboljšuje nakupovalne, gostinske in zabavne možnosti za lokalne prebivalce.	3,58 (0,914)	3,42 (1,018)	3,67 (0,865)	3,79 (1,008)	3,38 (1,258)	4,17 (0,514)
Turizem zagotavlja več parkov in drugih rekreacijskih površin za lokalne prebivalce.	3,09 (1,011)	3,04 (0,859)	3,07 (1,078)	3,71 (0,906)	3,44 (1,094)	3,94 (0,639)
Turizem zmanjšuje razpoložljivost javno dostopnih storitev in dobrin v regiji (r).	3,28 (0,968)	3,21 (0,884)	3,37 (0,976)	3,79 (0,946)	3,81 (0,981)	3,78 (0,943)
Turizem bo verjetno povečal stopnjo kriminala v moji skupnosti (r).	3,36 (1,014)	3,13 (1,035)	3,56 (0,959)	3,74 (1,024)	3,63 (1,204)	3,83 (0,857)
Razvoj turizma povečuje prometno	2,48 (1,023)	2,21 (0,932)	2,67 (1,040)	2,82 (0,999)	2,81 (0,981)	2,83 (1,043)

Trditve	Slovenski del destinacije skupaj M (SD)	Slovenski del destinacije moški M (SD)	Slovenski del destinacije ženske M (SD)	Italijanski del destinacije skupaj M (SD)	Italijanski del destinacije moški M (SD)	Italijanski del destinacije ženske M (SD)
obremenjenost v regiji (r).						
Turistična podjetja turistom napačno predstavljajo lokalno kulturo (r).	3,35 (0,921)	3,38 (0,924)	3,35 (0,948)	3,29 (0,938)	3,19 (0,981)	3,39 (0,916)
Turizem povečuje socialno neenakost v moji skupnosti (r).	3,40 (0,964)	3,17 (0,984)	3,53 (0,960)	3,79 (1,038)	3,75 (1,183)	3,83 (0,924)

Opomba: M – povprečna vrednost; SD – standardni odklon. Trditve so bile merjene na 5-stopenjski lestvici strinjanja, kjer 1 pomeni »sploh se ne strinjam«, 5 pa »popolnoma se strinjam«. Oznaka (r) pomeni negativno oblikovano oz. reverzno kodirano trditev; pri teh postavkah višja povprečna vrednost pomeni manjše strinjanje z negativnim učinkom turizma.

Rezultati v tabeli 4 kažejo, da so sociokulturni učinki turizma med lokalnimi prebivalci zaznani bolj raznoliko kot ekonomski učinki. Najvišja povprečna vrednost v tem sklopu je bila dosežena pri trditvi, da turizem spodbuja ohranjanje lokalne kulture v regiji, in sicer v italijanskem delu destinacije ($M = 4,24$). V slovenskem delu destinacije je bila ista trditev ocenjena z nižjo, vendar še vedno pozitivno povprečno vrednostjo ($M = 3,60$). To kaže, da prebivalci v italijanskem delu destinacije izraziteje prepoznavajo kulturnovarstveno funkcijo turizma, medtem ko je v slovenskem delu destinacije ta zaznava nekoliko bolj zmerna.

V italijanskem delu destinacije so bile razmeroma visoko ocenjene tudi trditve, da turizem izboljšuje nakupovalne, gostinske in zabavne možnosti za lokalne prebivalce ($M = 3,79$), zmanjšuje zaznano razpoložljivost javno dostopnih storitev in dobrin v manjši meri ($M = 3,79$ pri reverzno kodirani trditvi) ter da ne prispeva izrazito k socialni neenakosti ($M = 3,79$ pri reverzno kodirani trditvi). V slovenskem delu destinacije so bile najvišje vrednosti poleg ohranjanja lokalne kulture dosežene pri izboljšanju nakupovalnih, gostinskih in zabavnih možnosti ($M = 3,58$), kakovosti javnih storitev ($M = 3,46$) in reverzno kodirani trditvi o socialni neenakosti ($M = 3,40$). Ti rezultati kažejo, da prebivalci turizem do določene mere povezujejo z izboljšanjem lokalne ponudbe in kakovosti vsakdanjega okolja, vendar so te zaznave izrazitejšje v italijanskem delu destinacije.

Najnižja povprečna vrednost v tabeli je bila pri reverzno kodirani trditvi, da razvoj turizma povečuje prometno obremenjenost v regiji. V slovenskem delu destinacije je znašala $M = 2,48$, v italijanskem delu destinacije pa $M = 2,82$. Ker gre za negativno oblikovano trditev, nižje vrednosti pomenijo večje zaznavanje prometne obremenjenosti kot problema. Promet se zato kaže kot eden izmed najbolj izrazitih sociokulturnih oz. prostorskih izzivov nadaljnjega turističnega razvoja. Razmeroma nizke vrednosti pri tej postavki nakazujejo, da prebivalci turizma ne razumejo zgolj kot vira koristi, temveč tudi kot dejavnik, ki lahko vpliva na vsakdanjo mobilnost in kakovost bivanja.

Deskriptivni prikaz po spolu kaže, da ženske v več primerih nekoliko višje ocenjujejo pozitivne sociokulturne učinke turizma. V slovenskem delu destinacije so ženske višje kot moški ocenile trditev, da turizem spodbuja ohranjanje lokalne kulture ($M = 3,81$ pri ženskah; $M = 3,30$ pri moških), izboljšuje nakupovalne, gostinske in zabavne možnosti ($M = 3,67$ pri ženskah; $M = 3,42$ pri moških) ter povečuje kakovost izobraževanja v regiji ($M = 3,23$ pri ženskah; $M = 2,96$ pri moških). V italijanskem delu destinacije je ta vzorec še izrazitejši pri trditvi o ohranjanju lokalne kulture, kjer so ženske dosegle $M = 4,35$, moški pa $M = 4,13$, ter pri izboljšanju nakupovalnih, gostinskih in zabavnih možnosti, kjer so ženske dosegle $M = 4,17$, moški pa $M = 3,38$.

Rezultati kažejo, da je turizem med lokalnimi prebivalci prepoznan kot dejavnik, ki lahko prispeva k ohranjanju lokalne kulture, razvoju pritočasne ponudbe in izboljšanju določenih vidikov lokalnega okolja. Hkrati pa prometna obremenjenost ostaja pomemben izziv, ki ga je treba upoštevati pri načrtovanju kreativno-trajnostne čezmejne destinacije. Z vidika trajnostnega razvoja je zato pomembno, da se kulturne in družbene koristi turizma povezujejo z ukrepi za zmanjševanje obremenitev vsakdanjega življenja lokalnih prebivalcev.

Zaznani okoljski učinki turizma

V okviru trajnostnega destinacijskega razvoja imajo okoljski učinki turizma (tabela 5) posebno mesto, saj neposredno vplivajo na dolgoročno kakovost prostora, nosilno zmogljivost destinacije in sprejemljivost nadaljnjega turističnega razvoja. Zato so v nadaljevanju prikazane zaznave lokalnih prebivalcev o prispevku turizma k varovanju naravnega okolja, ohranjanju biotske raznovrstnosti in okoljski

ozaveščenosti ter o morebitnih pritiskih, povezanih z onesnaževanjem, odpadki in rabo zelenih površin.

Tabela 5: Zaznani okoljski učinki turizma med lokalnimi prebivalci

Trditve	Slovenski del destinacije skupaj M (SD)	Slovenski del destinacije moški M (SD)	Slovenski del destinacije ženske M (SD)	Italijanski del destinacije skupaj M (SD)	Italijanski del destinacije moški M (SD)	Italijanski del destinacije ženske M (SD)
Turizem prispeva k varovanju naravnega okolja v regiji.	3,10 (0,987)	2,92 (0,929)	3,26 (0,978)	3,56 (1,106)	3,38 (1,408)	3,72 (0,752)
Turizem ohranja biotsko raznovrstnost v regiji.	2,88 (0,970)	2,67 (0,963)	3,05 (0,936)	3,26 (1,136)	3,19 (1,471)	3,33 (0,767)
Turizem krepi okoljsko ozaveščenost lokalnih prebivalcev v regiji.	3,04 (1,063)	2,88 (0,992)	3,19 (1,075)	3,38 (1,101)	3,25 (1,342)	3,50 (0,857)
Turizem povečuje onesnaženje vode v regiji (r).	3,01 (1,058)	3,17 (0,937)	3,00 (1,091)	3,29 (0,906)	3,31 (1,078)	3,28 (0,752)
Turizem povečuje onesnaženje zraka v regiji (r).	3,32 (0,993)	3,46 (0,884)	3,28 (1,054)	3,39 (0,966)	3,40 (1,056)	3,39 (0,916)
Razvoj turizma uničuje zelene površine v regiji (r).	3,39 (1,074)	3,38 (1,056)	3,44 (1,053)	3,85 (0,892)	4,00 (1,033)	3,72 (0,752)
Turisti onesnažujejo regijo z odpadki (r).	2,80 (1,079)	2,63 (1,096)	2,93 (1,078)	3,38 (1,129)	3,50 (1,211)	3,28 (1,074)

Opomba: M – povprečna vrednost; SD – standardni odklon. Trditve so bile merjene na 5-stopenjski lestvici strinjanja, kjer 1 pomeni »sploh se ne strinjam«, 5 pa »popolnoma se strinjam«. Oznaka (r) pomeni negativno oblikovano oz. reverzno kodirano trditev; pri teh postavkah višja povprečna vrednost pomeni manjše strinjanje z negativnim učinkom turizma.

Rezultati v tabeli 5 kažejo, da lokalni prebivalci okoljske učinke turizma zaznavajo bolj zadržano kot ekonomske učinke, saj poleg možnih pozitivnih prispevkov turizma prepoznavajo tudi določene okoljske obremenitve. Najvišja povprečna vrednost pri pozitivno oblikovanih trditvah je bila dosežena v italijanskem delu

destinacije pri trditvi, da turizem prispeva k varovanju naravnega okolja v regiji ($M = 3,56$). V slovenskem delu destinacije je bila ista trditev ocenjena nižje ($M = 3,10$), kar kaže na bolj zadržano zaznavo pozitivne okoljske vloge turizma. Podoben vzorec se kaže pri trditvi, da turizem krepi okoljsko ozaveščenost lokalnih prebivalcev, kjer je bila povprečna vrednost v italijanskem delu destinacije $M = 3,38$, v slovenskem delu destinacije pa $M = 3,04$.

Najnižja vrednost pri pozitivno oblikovanih trditvah je bila pri oceni, da turizem ohranja biotsko raznovrstnost v regiji. V slovenskem delu destinacije je povprečna vrednost znašala $M = 2,88$, v italijanskem delu destinacije pa $M = 3,26$. To nakazuje, da prebivalci pozitivne prispevke turizma k biotski raznovrstnosti zaznavajo razmeroma zadržano, predvsem v slovenskem delu destinacije.

Pri negativno oblikovanih trditvah je najnižja povprečna vrednost v slovenskem delu destinacije dosežena pri trditvi, da turisti onesnažujejo regijo z odpadki ($M = 2,80$). Ker gre za reverzno kodirano trditev, nižja vrednost pomeni večje zaznavanje tega problema. V italijanskem delu destinacije je bila ista trditev ocenjena z $M = 3,38$, kar kaže, da je zaznava onesnaževanja z odpadki izrazitejša v slovenskem delu destinacije. Pri trditvi, da razvoj turizma uničuje zelene površine, je bila povprečna vrednost v italijanskem delu destinacije razmeroma visoka ($M = 3,85$), kar nakazuje manjše strinjanje s to negativno trditvijo oz. manj izrazito zaznavanje tega problema.

Deskriptivni prikaz po spolu kaže, da ženske v več primerih nekoliko višje ocenjujejo pozitivne okoljske učinke turizma. V slovenskem delu destinacije so ženske višje kot moški ocenile prispevek turizma k varovanju naravnega okolja ($M = 3,26$ pri ženskah; $M = 2,92$ pri moških), ohranjanju biotske raznovrstnosti ($M = 3,05$ pri ženskah; $M = 2,67$ pri moških) in krepitvi okoljske ozaveščenosti lokalnih prebivalcev ($M = 3,19$ pri ženskah; $M = 2,88$ pri moških). V italijanskem delu destinacije je bil podoben vzorec opazen pri prispevku turizma k varovanju naravnega okolja ($M = 3,72$ pri ženskah; $M = 3,38$ pri moških) in krepitvi okoljske ozaveščenosti ($M = 3,50$ pri ženskah; $M = 3,25$ pri moških).

Rezultati kažejo, da lokalni prebivalci turizmu ne pripisujejo tako izrazite pozitivne okoljske vloge kot gospodarske ali kulturne. Okoljski učinki so zaznani bolj previdno, pri čemer se kot posebej pomembna izziva kažeta ravnanje z odpadki in vprašanje varovanja naravnega okolja. Za razvoj kreativno-trajnostne čezmejne

destinacije to pomeni, da bo treba kulturne in gospodarske koristi turizma povezati z jasnimi okoljskimi ukrepi, zlasti na področju zmanjševanja odpadkov, varovanja zelenih površin in krepitev okoljske ozaveščenosti lokalne skupnosti.

Zavezanost kraju, kakovost življenja in podpora turističnemu razvoju

Zavezanost kraju, kakovost življenja in podpora turističnemu razvoju (tabela 6) predstavljajo osrednje kazalnike družbene vzdržnosti destinacije. V tem sklopu so zato predstavljene zaznave lokalnih prebivalcev, ki omogočajo razumevanje njihove povezanosti z območjem, ocene kakovosti življenja ter stopnje podpore nadaljnjemu razvoju turizma.

Tabela 6: Zavezanost kraju, kakovost življenja in podpora turizmu med lokalnimi prebivalci

Sklop / trditev	Slovenski del destinacije skupaj M (SD)	Slovenski del destinacije moški M (SD)	Slovenski del destinacije ženske M (SD)	Italijanski del destinacije skupaj M (SD)	Italijanski del destinacije moški M (SD)	Italijanski del destinacije ženske M (SD)
Zavezanost kraju						
Srečen/-a sem, da živim tukaj.	4,15 (0,833)	4,25 (0,676)	4,10 (0,906)	4,24 (0,699)	4,19 (0,750)	4,28 (0,669)
Če bi lahko, bi se odselil/-a iz regije (r).	4,07 (0,929)	4,29 (0,806)	4,00 (0,976)	4,00 (0,953)	3,94 (0,998)	4,06 (0,938)
Če bi moral/-a zapustiti regijo, bi me to zelo prizadelo.	3,86 (1,004)	3,92 (0,929)	3,86 (1,060)	3,91 (0,965)	4,00 (0,966)	3,83 (0,985)
Kakovost življenja						
Moj trenutni življenjski standard je odličen.	3,14 (0,959)	3,21 (0,977)	3,14 (0,915)	3,00 (0,985)	3,19 (0,981)	2,83 (0,985)
Do zdaj sem v življenju dosegel/-la pomembne stvari, ki sem si jih želel/-a.	3,61 (0,943)	3,88 (0,797)	3,53 (0,960)	3,50 (0,961)	3,56 (1,031)	3,44 (0,922)
Zadovoljen/-a sem s svojim življenjem kot celoto.	3,88 (0,758)	4,00 (0,590)	3,86 (0,804)	3,82 (0,797)	3,75 (1,000)	3,89 (0,583)
Podpora turističnemu razvoju						

Sklop / trditev	Slovenski del destinacije skupaj M (SD)	Slovenski del destinacije moški M (SD)	Slovenski del destinacije ženske M (SD)	Italijanski del destinacije skupaj M (SD)	Italijanski del destinacije moški M (SD)	Italijanski del destinacije ženske M (SD)
Menim, da bi bilo treba turizem v destinaciji aktivno spodbujati.	3,99 (0,849)	3,79 (0,977)	4,09 (0,781)	4,24 (0,781)	4,06 (0,854)	4,39 (0,698)
Podpiram turizem in želim, da ostane pomemben za destinacijo.	4,01 (0,795)	3,79 (0,884)	4,14 (0,743)	4,29 (0,629)	4,25 (0,683)	4,33 (0,594)
Destinacija naj ostane turistična destinacija.	3,93 (0,929)	3,71 (1,042)	4,07 (0,856)	4,24 (0,741)	4,25 (0,683)	4,22 (0,808)
Javne oblasti v destinaciji naj podpirajo promocijo turizma.	3,93 (0,929)	3,58 (1,139)	4,14 (0,743)	4,35 (0,544)	4,31 (0,602)	4,39 (0,502)

Opomba: M – povprečna vrednost; SD – standardni odklon. Trditve so bile merjene na 5-stopenjski lestvici strinjanja, kjer 1 pomeni »sploh se ne strinjam«, 5 pa »popolnoma se strinjam«. Oznaka (r) pomeni negativno oblikovano oz. reverzno kodirano trditev; pri tej postavitvi višja povprečna vrednost pomeni manjše strinjanje z namero odselitve iz regije.

Rezultati v tabeli 6 kažejo, da lokalni prebivalci izražajo razmeroma visoko zavezanost kraju. Najvišja povprečna vrednost v sklopu zavezanosti kraju je bila dosežena pri trditvi »Srečen/-a sem, da živim tukaj«, in sicer v italijanskem delu destinacije ($M = 4,24$), zelo podobno visoka pa je bila tudi v slovenskem delu destinacije ($M = 4,15$). Visoke vrednosti so bile dosežene tudi pri reverzno kodirani trditvi »Če bi lahko, bi se odselil/-a iz regije«, kjer je povprečna vrednost znašala $M = 4,07$ v slovenskem delu destinacije in $M = 4,00$ v italijanskem delu destinacije. Ker gre za negativno oblikovano trditev, višje vrednosti pomenijo manjše strinjanje z odselitvijo, kar kaže na razmeroma močno navezanost prebivalcev na obravnavano območje.

V sklopu kakovosti življenja so bile vrednosti nekoliko nižje kot pri zavezanosti kraju. Najvišja povprečna vrednost je bila pri trditvi »Zadovoljen/-a sem s svojim življenjem kot celoto«, ki je v slovenskem delu destinacije znašala $M = 3,88$, v italijanskem delu destinacije pa $M = 3,82$. Nižje je bila ocenjena trditev »Moj trenutni življenjski standard je odličen«, in sicer $M = 3,14$ v slovenskem delu destinacije in $M = 3,00$ v italijanskem delu destinacije. To kaže, da prebivalci izražajo močno

navezanost na kraj in relativno zadovoljstvo z življenjem, vendar so ocene življenjskega standarda bolj zmerne.

Podpora turističnemu razvoju je bila med lokalnimi prebivalci razmeroma visoka, posebej v italijanskem delu destinacije. Najvišja povprečna vrednost v celotni tabeli je bila dosežena pri trditvi, da naj javne oblasti v destinaciji podpirajo promocijo turizma, in sicer v italijanskem delu destinacije ($M = 4,35$). Visoko sta bili v italijanskem delu destinacije ocenjeni tudi trditvi, da respondenti podpirajo turizem in želijo, da ostane pomemben za destinacijo ($M = 4,29$), ter da bi bilo treba turizem v destinaciji aktivno spodbujati ($M = 4,24$). V slovenskem delu destinacije so bile vrednosti nekoliko nižje, vendar še vedno pozitivne: podpora temu, da turizem ostane pomemben za destinacijo, je znašala $M = 4,01$, aktivno spodbujanje turizma $M = 3,99$, podpora promociji turizma s strani javnih oblasti pa $M = 3,93$.

Deskriptivni prikaz po spolu kaže, da ženske v več primerih nekoliko močneje podpirajo turistični razvoj kot moški. V slovenskem delu destinacije so ženske višje kot moški ocenile aktivno spodbujanje turizma ($M = 4,09$ pri ženskah; $M = 3,79$ pri moških), podporo temu, da turizem ostane pomemben za destinacijo ($M = 4,14$ pri ženskah; $M = 3,79$ pri moških), ohranitev destinacije kot turistične destinacije ($M = 4,07$ pri ženskah; $M = 3,71$ pri moških) in podporo promociji turizma s strani javnih oblasti ($M = 4,14$ pri ženskah; $M = 3,58$ pri moških). Podoben vzorec je opazen tudi v italijanskem delu destinacije, kjer so ženske najvišje ocenile aktivno spodbujanje turizma in podporo promociji turizma s strani javnih oblasti, obe postavki z $M = 4,39$.

Rezultati kažejo, da imajo lokalni prebivalci razmeroma močno vez z območjem in večinoma pozitiven odnos do nadaljnjega razvoja turizma. To je pomembno z vidika kreativno-trajnostne čezmejne destinacije, saj visoka zavezanost kraju in podpora turističnemu razvoju predstavljata pomembno osnovo za vključujoče načrtovanje turizma. Hkrati zmernejše ocene kakovosti življenja opozarjajo, da mora prihodnji razvoj turizma prispevati ne le k povečanju turistične privlačnosti, temveč tudi k izbolšanju vsakdanjih pogojev življenja lokalnih prebivalcev.

Pomembnost in zadovoljstvo z atrakcijami destinacije

V zadnjem sklopu rezultatov za lokalne prebivalce so obravnavane izbrane atrakcije in aktivnosti v destinaciji (tabela 7). Analiza pomembnosti in zadovoljstva omogoča vpogled v to, katere kulturne, zgodovinske in naravne znamenitosti prebivalci prepoznavajo kot ključne razvojne vire ter pri katerih se kaže morebitna vrzel med zaznano pomembnostjo in zadovoljstvom z njihovo trenutno ponudbo oz. doživljajsko vrednostjo.

Tabela 7: Pomembnost in zadovoljstvo z atrakcijami med lokalnimi prebivalci

Atrakcija / aktivnost	N skupaj	N moški	N ženske	Pomembno si skupaj M (SD)	Pomembno si moški M (SD)	Pomembno si ženske M (SD)	Zadovoljstvo o skupaj M (SD)	Zadovoljstvo o moški M (SD)	Zadovoljstvo o ženske M (SD)
Trg Evrope – Piazza Transalpina	106	41	63	4,17 (0,878)	4,02 (1,012)	4,29 (0,771)	3,77 (0,831)	3,67 (1,009)	3,85 (0,703)
Goriški grad / Castello di Gorizia	100	37	62	4,22 (0,799)	4,14 (0,887)	4,29 (0,733)	3,46 (1,040)	3,22 (1,134)	3,63 (0,957)
Muzej prve svetovne vojne	101	39	60	4,22 (0,782)	4,18 (0,756)	4,27 (0,800)	3,54 (1,094)	3,47 (1,246)	3,62 (0,993)
Park in palača Coronini	96	34	61	4,02 (0,821)	4,03 (0,904)	4,03 (0,774)	3,57 (0,907)	3,37 (1,159)	3,70 (0,737)
Solkanski most	105	41	62	4,17 (0,756)	4,02 (0,821)	4,30 (0,691)	3,70 (0,922)	3,49 (1,075)	3,90 (0,742)
Grad Lože	81	30	50	3,55 (0,851)	3,48 (0,911)	3,60 (0,825)	3,33 (0,805)	3,23 (0,863)	3,41 (0,785)
Muzej na meji – Kolodvor Nova Gorica	92	35	56	3,92 (0,820)	3,80 (0,901)	4,02 (0,757)	3,60 (0,885)	3,39 (1,029)	3,75 (0,764)
Vrt Viatori / Park Lucio Viatori	82	28	52	3,67 (0,806)	3,71 (0,976)	3,63 (0,692)	3,53 (0,774)	3,41 (0,867)	3,61 (0,714)
Grad San Mauro	78	27	50	3,73 (0,920)	3,81 (0,981)	3,71 (0,898)	3,58 (0,847)	3,40 (0,957)	3,70 (0,773)
Stolna cerkev v Gorici in zakladnica katedrale	91	29	60	3,90 (0,900)	3,75 (0,967)	4,00 (0,864)	3,62 (0,825)	3,31 (0,788)	3,78 (0,808)
Dvorec Zemono	96	38	56	3,78 (0,913)	3,46 (0,869)	4,00 (0,894)	3,57 (0,829)	3,38 (0,871)	3,71 (0,791)
Izvir reke Vipave	102	39	61	4,04 (0,882)	3,87 (0,963)	4,15 (0,813)	3,70 (0,901)	3,51 (0,919)	3,85 (0,878)

Opomba: Vključeni so le respondenti, ki so atrakcijo obiskali oz. sodelovali v aktivnosti. M – povprečna vrednost; SD – standardni odklon. Pomembnost je bila merjena na 5-stopenjski lestvici, kjer 1 pomeni »sploh ni pomembno«, 5 pa »zelo pomembno«. Zadovoljstvo je bilo merjeno na 5-stopenjski lestvici, kjer 1 pomeni »sploh nisem zadovoljen/-a«, 5 pa »zelo sem zadovoljen/-a«. V analizo so bili vključeni respondenti, ki so posamezno atrakcijo oz. aktivnost ocenili.

Rezultati v tabeli 7 kažejo, da lokalni prebivalci večino izbranih kulturnih in naravnih atrakcij ocenjujejo kot pomembne za destinacijo. Najvišji povprečni vrednosti pomembnosti sta dosegla Goriški grad oz. Castello di Gorizia in Muzej prve svetovne vojne, oba z $M = 4,22$. Sledita Trg Evrope oz. Piazza Transalpina in Solkanski most, oba z $M = 4,17$, ter Izvir reke Vipave z $M = 4,04$. Ti rezultati kažejo, da prebivalci kot najpomembnejše prepoznavajo predvsem zgodovinske, dediščinske in simbolno prepoznavne prostorske točke destinacije.

Najnižja povprečna vrednost pomembnosti je bila dosežena pri Gradu Lože ($M = 3,55$), sledita Vrt Viatori oz. Park Lucio Viatori ($M = 3,67$) in Grad San Mauro ($M = 3,73$). Čeprav so te vrednosti nižje od najvišje ocenjenih atrakcij, ostajajo nad sredino lestvice, kar pomeni, da jih prebivalci ne ocenjujejo kot nepomembne, temveč kot manj osrednje v primerjavi z najbolj prepoznavnimi znamenitostmi območja.

Pri zadovoljstvu so bile povprečne vrednosti praviloma nižje kot pri pomembnosti. Najvišja povprečna vrednost zadovoljstva je bila dosežena pri Trgu Evrope oz. Piazza Transalpina ($M = 3,77$), sledita Solkanski most in Izvir reke Vipave, oba z $M = 3,70$. Najnižja vrednost zadovoljstva je bila pri Gradu Lože ($M = 3,33$), nizko pa je bilo ocenjeno tudi zadovoljstvo z Goriškim gradom oz. Castello di Gorizia ($M = 3,46$), kljub temu da je ta atrakcija med najpomembnejšimi po oceni respondentov.

Primerjava povprečnih vrednosti pomembnosti in zadovoljstva kaže na več vrzeli med zaznano razvojno pomembnostjo posameznih atrakcij in zadovoljstvom z njihovo trenutno turistično oz. doživljajsko vrednostjo. Najizrazitejša vrzel se kaže pri Goriškem gradu oz. Castello di Gorizia, kjer je pomembnost ocenjena z $M = 4,22$, zadovoljstvo pa z $M = 3,46$. Podoben vzorec je opazen pri Muzeju prve svetovne vojne, kjer je pomembnost $M = 4,22$, zadovoljstvo pa $M = 3,54$. To

nakazuje, da prebivalci določene dediščinske atrakcije prepoznavajo kot zelo pomembne, vendar so z njihovo trenutno turistično valorizacijo manj zadovoljni.

Deskriptivni prikaz po spolu kaže, da ženske pri večini atrakcij pripisujejo nekoliko višjo pomembnost kot moški. Pri Trgu Evrope oz. Piazza Transalpina so ženske pomembnost ocenile z $M = 4,29$, moški pa z $M = 4,02$. Pri Solkanskem mostu je bila povprečna vrednost pri ženskah $M = 4,30$, pri moških pa $M = 4,02$. Izrazitejša razlika je tudi pri Dvorcu Zemono, kjer so ženske pomembnost ocenile z $M = 4,00$, moški pa z $M = 3,46$. Pri zadovoljstvu so ženske prav tako pogosto podale nekoliko višje ocene, na primer pri Solkanskem mostu ($M = 3,90$ pri ženskah; $M = 3,49$ pri moških), Goriškem gradu oz. Castello di Gorizia ($M = 3,63$ pri ženskah; $M = 3,22$ pri moških) in Izviru reke Vipave ($M = 3,85$ pri ženskah; $M = 3,51$ pri moških).

Rezultati kažejo, da so kulturne, zgodovinske in naravne atrakcije pomemben razvojni vir destinacije, vendar zadovoljstvo z nekaterimi ključnimi atrakcijami zaostaja za njihovo zaznano pomembnostjo. To je pomembna ugotovitev za razvoj kreativno-trajnostnih turističnih doživetij, saj kaže, da sama prisotnost dediščinskih virov ni dovolj. Potrebno je tudi njihovo kakovostno upravljanje, interpretacija, dostopnost in vključevanje v celovito turistično izkušnjo.

Obiskovalci

Rezultati za obiskovalce dopolnjujejo perspektivo lokalnih prebivalcev, saj kažejo, kako destinacijo zaznavajo tisti, ki vanjo vstopajo kot uporabniki turističnih, kulturnih in prostorskih izkušenj. V ospredju so potovalno vedenje, zaznani učinki turizma, zadovoljstvo z obiskom, namera ponovnega obiska, zaznana vrednost za denar ter pomembnost in zadovoljstvo z izbranimi atrakcijami. Ker obiskovalci niso neposredno vpeti v vsakdanje življenje destinacije, njihove ocene ne izražajo lokalne identitete v enakem smislu kot pri prebivalcih, vendar so pomembne za razumevanje tržne relevantnosti, doživljajske kakovosti in razvojnega potenciala kreativno-trajnostne čezmejne destinacije.

Potovalno vedenje obiskovalcev

Potovalno vedenje obiskovalcev kaže, da destinacija v obravnavanem vzorcu deluje predvsem kot prostor krajših in ponovnih obiskov. Polovica respondentov je destinacijo nazadnje obiskala leta 2025, kar kaže na aktualno povpraševanje in

relativno svežo obiskovalčevo izkušnjo. Ob tem je 43,0 % respondentov destinacijo obiskalo kot dnevni obisk brez prenočitve, medtem ko so daljša bivanja redkejša. Takšen vzorec nakazuje, da destinacija trenutno deluje predvsem kot izletniška ali kratkopotovalna destinacija, ne pa kot izrazit večdnevni turistični cilj.

Tudi informacijski viri potrjujejo pomembnost digitalne vidnosti destinacije. Obiskovalci so se najpogosteje informirali skozi spletne strani lokalnih ponudnikov oz. akterje (51,0 %), spletne zemljevide (49,0 %) in družbena omrežja (39,0 %). Pomembna je tudi vloga priporočil prijateljev in sorodnikov (30,0 %), kar kaže, da destinacijska prepoznavnost nastaja tako skozi digitalne kanale kot skozi osebna priporočila. Tradicionalni mediji so imeli bistveno manjši vpliv. Z vidika čezmejnosti je pomembno, da je 57,0 % respondentov obiskalo le en del destinacije, 41,0 % pa oba dela čezmejnega območja. To kaže, da čezmejna povezanost obiskovalčeve izkušnje obstaja, vendar še ni povsem izkoriščena kot osrednja značilnost destinacije.

Zaznani učinki turizma z vidika obiskovalcev

Obiskovalci turizem v destinaciji večinoma zaznavajo kot gospodarsko koristno dejavnost (tabela 8). Najvišje povprečne vrednosti v sklopu ekonomskih učinkov so bile dosežene pri trditvah, da turizem ustvarja nove zaposlitvene možnosti v regiji ($M = 4,13$), zagotavlja več poslov za lokalne prebivalce in mala podjetja ($M = 4,05$), povečuje vrednost lokalnih nepremičnin ($M = 3,96$) in prispeva k višjemu življenjskemu standardu ($M = 3,87$). Obiskovalci torej turizma ne razumejo zgolj kot lastne priložnosti, temveč mu pripisujejo tudi razvojno funkcijo za lokalno okolje.

Sociokulturni učinki so zaznani bolj raznoliko. Obiskovalci najvišje ocenjujejo prispevek turizma k izboljšanju nakupovalnih, gostinskih in zabavnih možnosti za lokalne prebivalce ($M = 4,03$) in njegovo vlogo pri spodbujanju ohranjanja lokalne kulture ($M = 3,76$). To je pomembno za obravnavano temo, saj potrjuje, da obiskovalci kulturno in storitveno razsežnost destinacije zaznavajo kot razvojno relevantno. Hkrati pa se kažejo tudi opozorila, zlasti pri prometni obremenjenosti ($M = 2,48$ pri reverzno kodirani trditvi), odpadkih in nekaterih drugih prostorskih pritiskih. Pri trditvi, da turistična podjetja napačno predstavljajo lokalno kulturo turistom, je povprečna vrednost znašala $M = 3,40$ pri reverzno kodirani postavki, kar nakazuje, da obiskovalci izrazitega problema napačne predstavitve kulture ne

zaznavajo, vendar je področje kulturne interpretacije vseeno pomembno za nadaljnji razvoj destinacije.

Okoljske zaznave obiskovalcev so uravnotežene. Na eni strani se strinjajo, da turizem lahko prispeva k varovanju naravnega okolja ($M = 3,43$) in krepi okoljsko ozaveščenost lokalnih prebivalcev ($M = 3,34$), na drugi strani pa so bolj kritični pri odpadkih, kjer je bila povprečna vrednost reverzno kodirane trditve $M = 2,71$. To kaže, da obiskovalci okoljsko dimenzijo destinacije zaznavajo kot občutljivo področje, ki zahteva aktivno upravljanje. Deskriptivne razlike po spolu kažejo, da ženske nekoliko višje ocenjujejo pozitivne učinke turizma na varovanje naravnega okolja ($M = 3,62$ pri ženskah; $M = 3,20$ pri moških) in ohranjanje biotske raznovrstnosti ($M = 3,28$ pri ženskah; $M = 3,09$ pri moških), vendar je zaradi deskriptivne narave analize te razlike treba razumeti kot indikativne.

Tabela 8: Izbrani zaznani učinki turizma med obiskovalci

Trditev	Skupaj M	Moški M	Ženske M
Turizem ustvarja nove zaposlitvene možnosti v regiji.	4,13	4,15	4,13
Turizem zagotavlja več poslov za lokalne prebivalce in mala podjetja.	4,05	4,00	4,11
Turizem spodbuja ohranjanje lokalne kulture v regiji.	3,76	3,69	3,85
Turizem izboljšuje nakupovalne, gostinske in zabavne možnosti za lokalne prebivalce.	4,03	4,02	4,04
Turizem prispeva k varovanju naravnega okolja v regiji.	3,43	3,20	3,62
Turisti onesnažujejo regijo z odpadki (r).	2,71	2,74	2,70

Opomba: M – povprečna vrednost. Trditve so bile merjene na 5-stopenjski lestvici strinjanja, kjer 1 pomeni »sploh se ne strinjam«, 5 pa »popolnoma se strinjam«. Oznaka (r) pomeni negativno oblikovano oz. reverzno kodirano trditev; pri tej postavki višja povprečna vrednost pomeni manjše strinjanje z negativnim učinkom.

Zadovoljstvo, zaznana vrednost in namera ponovnega obiska

Zadovoljstvo obiskovalcev z destinacijo je razmeroma visoko (tabela 9). Respondenti so visoko ocenili trditev, da so bili zadovoljni z odločitvijo za obisk destinacije ($M = 4,18$), še nekoliko višje pa trditev, da jih je obisk destinacije razveselil oz. navdušil ($M = 4,22$). Nižje je bila ocenjena trditev, da je obisk presegel pričakovanja ($M = 3,59$), kar je pomembna razvojna ugotovitev. Destinacija torej

obiskovalce večinoma zadovolji, vendar jih ne preseneti vedno v meri, ki bi krepila njeno izrazito razlikovalnost.

Namera ponovnega obiska je prav tako pozitivna. Obiskovalci izražajo pripravljenost, da bi destinacijo ponovno obiskali v prihodnosti ($M = 3,94$), in razmeroma visoko strinjanje s trditvijo, da bi destinacijo ponovno izbrali, če bi se odločali še enkrat ($M = 3,80$). Hkrati je bila precej nižje ocenjena trditev, da bi bila destinacija njihova prva izbira v primerjavi z drugimi destinacijami ($M = 2,66$). Ta razkorak kaže, da destinacija ustvarja zadovoljstvo in potencial ponovnega obiska, vendar njena konkurenčna pozicija kot primarne izbire še ni dovolj močna.

Zaznana vrednost za denar je večinoma ugodna, vendar ne izstopajoča. Obiskovalci so obisk ocenili kot vreden vloženega časa ($M = 3,94$) in napora ($M = 4,04$), medtem ko je bila trditev, da destinacija ponuja visoko vrednost za denar, ocenjena zmerneje ($M = 3,19$). Deskriptivno gledano so ženske večinoma podale nekoliko višje ocene zadovoljstva, namere ponovnega obiska in zaznane vrednosti. To lahko nakazuje, da so v vzorcu obiskovalke destinacijo doživele kot nekoliko bolj čustveno in izkustveno nagrajujočo, vendar je treba ugotovitev razumeti previdno, saj analiza ne preverja statistične značilnosti razlik.

Tabela 9: Zadovoljstvo, namera ponovnega obiska in zaznana vrednost med obiskovalci

Trditev	Skupaj M	Moški M	Ženske M
Zadovoljen/-a sem z odločitvijo za obisk destinacije.	4,18	4,07	4,32
Obisk destinacije me je razveselil/navdušil.	4,22	4,13	4,30
Obisk destinacije je presegel moja pričakovanja.	3,59	3,48	3,68
Destinacijo bi v prihodnosti ponovno obiskal/-a.	3,94	3,93	3,96
Destinacija bi bila moja prva izbira pred drugimi destinacijami.	2,66	2,65	2,68
Obisk destinacije je bil vreden vloženega napora.	4,04	3,89	4,13

Opomba: M – povprečna vrednost. Trditve so bile merjene na 5-stopenjski lestvici strinjanja.

Pomembnost in zadovoljstvo z atrakcijami med obiskovalci

Ocene pomembnosti in zadovoljstva z atrakcijami kažejo (tabela 10), da obiskovalci kot osrednje razvojne vire prepoznavajo predvsem dediščinske in simbolno prepoznavne točke destinacije. Najvišjo pomembnost sta dosegla Goriški grad oz.

Castello di Gorizia ($M = 4,04$) in Muzej prve svetovne vojne ($M = 4,04$), sledita Izvir reke Vipave ($M = 3,86$) in Solkanski most ($M = 3,82$). Te atrakcije združujejo kulturno, zgodovinsko, naravno in simbolno vrednost, zato so pomembne za razvoj skupne čezmejne destinacijske zgodbe.

Pri zadovoljstvu so povprečne vrednosti prav tako razmeroma ugodne, vendar nekoliko nižje oz. bolj razpršene. Goriški grad je bil ocenjen z $M = 3,80$, Muzej prve svetovne vojne z $M = 3,78$, Trg Evrope oz. Piazza Transalpina in Solkanski most pa z $M = 3,75$. Pri nekaterih atrakcijah, na primer pri Gradu San Mauro, Vrtu Viatori oz. Parku Lucio Viatori ter Stolni cerkvi v Gorici, so bile vrednosti zadovoljstva nižje, kar kaže na možnost izboljšanja interpretacije, dostopnosti, označevanja ali vključevanja teh točk v širše tematske poti.

Primerjava z rezultati lokalnih prebivalcev je razvojno pomembna. Lokalni prebivalci pri več ključnih atrakcijah izražajo višjo pomembnost kot zadovoljstvo, kar opozarja na neizkoriščen potencial dediščinskih virov. Obiskovalci pa določene atrakcije že ocenjujejo razmeroma pozitivno, vendar destinacija kot celota še nima dovolj močnega položaja kot prva izbira. To pomeni, da prihodnji razvoj ne sme temeljiti le na dodajanju posameznih turističnih vsebin, temveč predvsem na kakovostnejšem povezovanju atrakcij v celovita, interpretativno bogata in trajnostno zasnovana doživetja.

Tabela 10: Pomembnost in zadovoljstvo z izbranimi atrakcijami med obiskovalci

Atrakcija / aktivnost	N	Pomembnost M	Zadovoljstvo M
Trg Evrope – Piazza Transalpina	68	3,79	3,75
Goriški grad / Castello di Gorizia	68	4,04	3,80
Muzej prve svetovne vojne	54	4,04	3,78
Solkanski most	66	3,82	3,75
Grad Lože	52	3,77	3,60
Izvir reke Vipave	58	3,86	3,69

Opomba: Vključeni so le respondenti, ki so atrakcijo obiskali oz. sodelovali v aktivnosti. M – povprečna vrednost. Pomembnost in zadovoljstvo sta bila merjena na 5-stopenjski lestvici.

Primerjalna sinteza zaznav lokalnih prebivalcev in obiskovalcev

Primerjava obeh deležniških perspektiv kaže (tabela 11), da lokalni prebivalci in obiskovalci turizem v čezmejni destinaciji večinoma razumejo kot razvojno priložnost, vendar ga presojajo z različnih izhodišč. Lokalni prebivalci ga vrednotijo

predvsem skozi vplive na kakovost življenja, lokalno gospodarstvo, ohranjanje kulture, čezmejno povezanost in okoljske pritiske. Obiskovalci ga presojaajo predvsem skozi kakovost izkušnje, zadovoljstvo, zaznano vrednost, pomen atrakcij in možnost ponovnega obiska. Prav razlika med tema perspektivama je pomembna za razvoj kreativno-trajnostne destinacije, saj kaže, da mora biti prihodnji razvoj hkrati družbeno sprejemljiv za lokalno okolje in dovolj izkustveno privlačen za obiskovalce.

Skupni imenoalec obeh skupin je prepoznavanje kulturne, zgodovinske in naravne dediščine kot ključnega razvojnega vira. Goriški grad, Muzej prve svetovne vojne, Trg Evrope, Solkanski most in Izvir reke Vipave se pojavljajo kot atrakcije z visoko simbolno in turistično vrednostjo. Vendar rezultati hkrati kažejo, da njihova razvojna vrednost ni samoumevna. Potrebna je kakovostnejša interpretacija, večja čezmejna povezanost, boljša dostopnost in vključevanje v turistična doživetja, ki ne temeljijo le na ogledu znamenitosti, temveč na razumevanju lokalnih zgodb, identitet in trajnostnih pomenov prostora.

Pomembna razlika med skupinama se kaže pri razumevanju trajnosti. Lokalni prebivalci so bolj neposredno občutljivi na vplive turizma na vsakdanje življenje, javne storitve, promet, okolje in kakovost prostora. Obiskovalci trajnost zaznavajo predvsem skozi vidne elemente izkušnje, kot so odpadki, urejenost prostora, dostopnost, naravne vrednote in kakovost atrakcij. To pomeni, da mora trajnostno upravljanje destinacije povezati notranjo perspektivo prebivalcev in zunanjo perspektivo obiskovalcev. Le tako lahko destinacija razvija turizem, ki ne povečuje pritiskov na lokalno okolje, hkrati pa obiskovalcem ponuja kakovostno in razlikovalno izkušnjo.

Tabela 11: Sintezna primerjava ključnih ugotovitev po deležniških skupinah

Razsežnost	Lokalni prebivalci	Obiskovalci	Razvojna implikacija za destinacijo
Ekonomski učinki turizma	Turizem večinoma zaznavajo kot pomemben gospodarski dejavnik, zlasti z vidika zaposlovanja, podpore lokalnim dejavnostim in razvoja območja.	Turizem prav tako zaznavajo kot ekonomsko koristen, predvsem z vidika podpore lokalnim ponudnikom in širše privlačnosti destinacije.	Turizem ima razmeroma visoko razvojno legitimnost, vendar mora ustvarjati vidne koristi za lokalno okolje.

Razsežnost	Lokalni prebivalci	Obiskovalci	Razvojna implikacija za destinacijo
Sociokulturni učinki	Prebivalci prepoznajajo pomen turizma za ohranjanje lokalne kulture, vendar opozarjajo tudi na prometne in prostorske obremenitve.	Obiskovalci kulturne in dediščinske elemente destinacije ocenjujejo pozitivno, vendar destinacije ne zaznavajo nujno kot prve izbire za daljše bivanje.	Potrebna je močnejša interpretacija dediščine in povezovanje posameznih atrakcij v celovita doživetja.
Okoljski učinki	Okoljske učinke zaznavajo bolj ambivalentno kot ekonomske in sociokulturne učinke.	Tudi obiskovalci zaznavajo določene okoljske izzive, zlasti povezane z obremenitvami prostora in trajnostjo izkušnje.	Trajnost mora biti vključena kot upravljavski mehanizem, ne le kot promocijska usmeritev.
Lokalna identiteta in dediščina	Lokalna identiteta je povezana z navezanostjo na prostor, podporo turizmu in zaznavo kulturne dediščine kot razvojnega vira.	Obiskovalci dediščino in lokalne posebnosti vrednotijo predvsem skozi kakovost izkušnje, dostopnost in interpretacijo.	Ključna razvojna naloga je prevajanje lokalne identitete v avtentična, razumljiva in kakovostna turistična doživetja.
Zadovoljstvo in razvojne vrzeli	Prebivalci nekaterim atrakcijam pripisujejo večji pomen, kot kaže njihovo zadovoljstvo z obstoječo ravno urejenosti ali interpretacije.	Obiskovalci destinacijo ocenjujejo pozitivno, vendar obstaja prostor za izboljšanje razlikovalnosti in razloga za daljše bivanje.	Razvoj naj se usmeri v atrakcije z visoko pomembnostjo in nižjim zadovoljstvom ter v povezovanje ponudbe čez mejo.

Tabela 12: Interpretativna matrika pomembnost–zadovoljstvo za razvojne prioritete destinacije

Polje matrike	Interpretacija	Razvojna usmeritev
Visoka pomembnost – visoko zadovoljstvo	Atrakcije so pomembne in dobro ocenjene.	Ohraniti kakovost, uporabiti kot nosilne točke destinacijske identitete.
Visoka pomembnost – nižje zadovoljstvo	Atrakcije so pomembne, vendar izkušnja ne dosega pričakovanj.	Prioritetna vlaganja v interpretacijo, dostopnost, označevanje, urejenost in povezovanje z drugimi doživetji.
Nižja pomembnost – visoko zadovoljstvo	Atrakcije so dobro ocenjene, vendar nimajo osrednje razvojne vloge.	Uporabiti kot dopolnilne elemente ponudbe.
Nižja pomembnost – nižje zadovoljstvo	Atrakcije imajo nižjo razvojno prioriteto.	Selektivne izboljšave, če so strateško povezane z identiteto destinacije.

Za dodatno interpretacijo razvojnih prioritet je bila uporabljena logika matrike pomembnost–zadovoljstvo. Ta omogoča primerjavo med pomenom, ki ga respondenti pripisujejo posameznim atrakcijam, in njihovim zadovoljstvom z njimi. Atrakcije z visoko pomembnostjo in visokim zadovoljstvom predstavljajo obstoječe prednosti destinacije, atrakcije z visoko pomembnostjo in nižjim zadovoljstvom pa

razvojna področja, kjer so potrebne izboljšave interpretacije, dostopnosti, urejenosti ali vključevanja v celovita turistična doživetja (tabela 12).

Rezultati kot celota kažejo, da se kreativno-trajnostna čezmejna destinacija lahko razvija predvsem kot prostor povezovanja dediščine, lokalne identitete, trajnostnega upravljanja in kakovostnih turističnih izkušenj. Pri tem ni dovolj, da destinacija razpolaga z atrakcijami; pomembno je, kako jih interpretira, povezuje in upravlja in kako pri tem usklajuje pričakovanja lokalne skupnosti in obiskovalcev.

5 Razprava

Rezultati raziskave kažejo, da razvoja kreativno-trajnostne čezmejne destinacije ni mogoče razumeti zgolj kot vprašanje turistične ponudbe, promocije ali obiska posameznih atrakcij. Gre za širši razvojni proces, v katerem se prepletajo kulturna dediščina, lokalna identiteta, kakovost življenja, gospodarske priložnosti, okoljska odgovornost in kakovost obiskovalčeve izkušnje. Takšno razumevanje je skladno z novejšo literaturo, ki kulturni in kreativni turizem v ruralnih in odmaknjenih območjih obravnava kot razvojni okvir, ki presega pasivno potrošnjo kulturnih znamenitosti ter temelji na lokalnih virih, soustvarjanju, avtentičnosti in vključevanju skupnosti (Duxbury et al., 2021; Richards et al., 2025; Suriyankietkaew et al., 2025).

Ugotovitve tega poglavja potrjujejo, da ima obravnavano čezmejno območje več razvojnih prednosti za oblikovanje kreativno-trajnostne destinacije. Med njimi so izrazita čezmejna mobilnost lokalnih prebivalcev, razmeroma visoka podpora turizmu, prepoznavanje kulturnih in naravnih atrakcij kot razvojnih virov, pozitivna ocena ekonomskih učinkov turizma ter visoko zadovoljstvo obiskovalcev z destinacijo. Hkrati rezultati opozarjajo na več razvojnih izzivov: okoljske obremenitve, promet, odpadke, razlike med pomembnostjo atrakcij in zadovoljstvom z njimi, kratko trajanje obiskov in še premalo izkoriščeno čezmejno povezanost obiskovalčeve izkušnje.

Razprava je strukturirana glede na tri raziskovalna vprašanja. Najprej so interpretirani zaznani ekonomski, sociokulturni in okoljski učinki turizma, nato vloga kulturne dediščine, trajnosti in lokalne identitete, v zadnjem delu pa razvojne priložnosti in omejitve kreativno-trajnostne čezmejne destinacije.

Zaznani ekonomski, sociokulturni in okoljski učinki turizma

Prvo raziskovalno vprašanje se je nanašalo na to, kako lokalni prebivalci in obiskovalci zaznavajo ekonomske, sociokulturne in okoljske učinke turizma v čezmejni destinaciji. Rezultati kažejo, da so ekonomski učinki turizma v obeh skupinah zaznani izrazito pozitivno. Lokalni prebivalci turizem povezujejo predvsem z novimi zaposlitvenimi možnostmi, podporo lokalnim prebivalcem in malim podjetjem ter povečanjem vrednosti lokalnih nepremičnin. Obiskovalci podobno prepoznavajo gospodarsko korist turizma za destinacijo, zlasti pri ustvarjanju delovnih mest in podpiranju lokalnih dejavnosti.

Takšne ugotovitve so skladne z literaturo o trajnostnem turizmu, ki poudarja, da je podpora turističnemu razvoju pogosto povezana z zaznanimi koristmi za lokalno skupnost, stopnjo vključevanja prebivalcev in družbeno sprejemljivostjo turizma (Silva et al., 2024; Phori et al., 2024; Caro-Carretero in Monroy-Rodríguez, 2025). Pri tem Phori et al. (2024) posebej izpostavljajo, da lokalni prebivalci dediščinski turizem presojuje skozi zaznane koristi, izzive in možnosti vključevanja skupnosti. V obravnavanem primeru se to kaže v razmeroma visoki podpori nadaljnjemu razvoju turizma, posebej pri prebivalcih v italijanskem delu destinacije.

Sociokulturni učinki turizma so bili zaznani bolj raznoliko. Med pozitivnimi učinki izstopa zaznava, da turizem spodbuja ohranjanje lokalne kulture, izboljšuje nakupovalne, gostinske in zabavne možnosti in prispeva k večji prepoznavnosti prostora. To je posebej pomembno, ker kulturna dediščina in lokalna identiteta v tem poglavju nista razumljeni le kot vsebina turistične ponudbe, temveč kot temelj destinacijske prepoznavnosti in družbene sprejemljivosti turističnega razvoja. Hkrati rezultati opozarjajo, da turizem lahko povzroča tudi določene sociokulturne in prostorske obremenitve, predvsem prometno obremenjenost, možne pritiske na javne storitve in tveganje poenostavljene predstavitve lokalne kulture.

Okoljski učinki turizma so bili zaznani bolj zadržano kot ekonomski učinki. Lokalni prebivalci in obiskovalci sicer prepoznavajo možnost, da turizem prispeva k varovanju naravnega okolja in okoljski ozaveščenosti, vendar so hkrati prisotne zaznave okoljskih pritiskov, zlasti v povezavi z odpadki, prometom, onesnaževanjem in rabo zelenih površin. To kaže, da trajnost v obravnavani destinaciji ne sme ostati zgolj deklarativno načelo, temveč mora biti prevedena v konkretne ukrepe

okoljskega upravljanja. Qiu et al. (2022) v pregledu raziskav o nesnovni kulturni dediščini v turizmu poudarjajo, da se trajnost, načrtovanje virov, vplivi turizma in vedenje turistov pojavljajo kot osrednje teme raziskovanja nesnovne dediščine v turizmu, kar potrjuje potrebo po povezovanju kulturnih in okoljskih vidikov turističnega razvoja.

Na prvo raziskovalno vprašanje je zato mogoče odgovoriti, da lokalni prebivalci in obiskovalci turizem v čezmejni destinaciji večinoma zaznavajo kot gospodarsko in kulturno koristno dejavnost, vendar so pri presoji okoljskih in prostorskih učinkov bolj previdni. Najizrazitejši pozitivni vzorec se kaže pri ekonomskih učinkih, medtem ko sociokulturne in okoljske zaznave razkrivajo bolj kompleksno razvojno sliko, v kateri se priložnosti turizma prepletajo z vprašanji nosilne zmogljivosti, kakovosti življenja, prometne obremenjenosti in varovanja lokalnih virov.

Kulturna dediščina, trajnost in lokalna identiteta kot temelji destinacijskega razvoja

Drugo raziskovalno vprašanje se je nanašalo na to, kako lokalni prebivalci in obiskovalci zaznavajo pomen kulturne dediščine, trajnosti in lokalne identitete pri razvoju kreativno-trajnostne čezmejne destinacije. Rezultati kažejo, da so kulturne, zgodovinske in naravne atrakcije v obeh skupinah prepoznane kot pomembni razvojni viri destinacije. Posebej izstopajo Goriški grad, Muzej prve svetovne vojne, Trg Evrope, Solkanski most in Izvir reke Vipave. Te atrakcije imajo ne le turistično, temveč tudi simbolno, identitetno in čezmejno vrednost.

Pomembna ugotovitev je, da se pri več atrakcijah kaže vrzel med zaznano pomembnostjo in zadovoljstvom. To pomeni, da deležniki določene kulturne in naravne vire prepoznavajo kot razvojno relevantne, vendar njihova trenutna interpretacija, dostopnost, upravljanje ali doživljajska kakovost ne dosegajo v celoti njihovega potenciala. Takšna ugotovitev je za razvoj kreativno-trajnostne destinacije posebej relevantna, saj kaže, da sama prisotnost dediščinskih virov ne zadošča za oblikovanje kakovostne destinacijske izkušnje. Potrebni so interpretacija, povezovanje, zgodbarjenje, vključevanje lokalnih akterjev in razvoj doživetij, ki dediščino približajo obiskovalcem na avtentičen, razumljiv in participativen način.

To se ujema z ugotovitvami Duxbury et al. (2021), ki kreativni turizem umeščajo v okvir trajnostnih in regenerativnih razvojnih modelov ter poudarjajo lokalno razvite pobude, mreženje, ustvarjalnost in vključevanje skupnosti. V obravnavani destinaciji bi takšni pristopi lahko pomenili razvoj tematskih čezmejnih poti, dediščinskih delavnic, gastronomskih in ustvarjalnih doživetij ter interpretacije zgodovinskih in naravnih atrakcij skozi skupno čezmejno zgodbo.

Trajnost se v rezultatih kaže kot nujen pogoj nadaljnega razvoja. Lokalni prebivalci in obiskovalci turizma ne razumejo zgolj kot priložnosti za večji obisk, temveč tudi kot dejavnost, ki mora biti usklajena z varovanjem okolja, kakovostjo življenja lokalnih prebivalcev in dolgoročno ohranitvijo kulturnih ter naravnih virov. Gaonkar in Sukthankar (2025) poudarjata, da kulturna trajnost ni le normativno načelo, temveč tudi analitična in upravljavska kategorija, ki omogoča vrednotenje in vključevanje kulturnih virov v trajnostni kulturni turizem. Ta ugotovitev je pomembna tudi za obravnavano destinacijo, saj rezultati kažejo, da kulturna dediščina potrebuje aktivno upravljanje, ne zgolj promocije.

Lokalna identiteta se v rezultatih kaže predvsem skozi močno zavezanost kraju med lokalnimi prebivalci, podporo turističnemu razvoju in prepoznavanje dediščinskih atrakcij kot pomembnih elementov destinacije. Lokalni prebivalci večinoma izražajo zadovoljstvo s tem, da živijo v regiji, in nizko pripravljenost za odselitev, kar kaže na močno vez z območjem. Ta ugotovitev je pomembna, ker lokalna identiteta ni le ozadje turistične ponudbe, temveč lahko postane aktivni razvojni vir destinacije. Obiskovalci lokalno identiteto zaznavajo posredno, z atrakcijami, izkušnjo prostora, kulturno interpretacijo in kakovostjo doživetja. Če lokalna identiteta ni ustrezno interpretirana, ostane za obiskovalce manj vidna in se težje pretvori v razlikovalno prednost destinacije.

Na drugo raziskovalno vprašanje je mogoče odgovoriti, da lokalni prebivalci in obiskovalci kulturno dediščino, trajnost in lokalno identiteto prepoznajo kot pomembne, vendar različno izkušene temelje destinacijskega razvoja. Za lokalne prebivalce so ti elementi povezani z občutkom pripadnosti, kakovostjo življenja in družbeno sprejemljivostjo turizma; za obiskovalce pa predvsem z avtentičnostjo, kakovostjo izkušnje, zadovoljstvom in namero ponovnega obiska.

Razvojne priložnosti in omejitve kreativno-trajnostne čezmejne destinacije

Tretje raziskovalno vprašanje se je nanašalo na razvojne priložnosti in omejitve za oblikovanje kreativno-trajnostnih turističnih doživetij na podlagi primerjave zaznav lokalnih prebivalcev in obiskovalcev. Rezultati kažejo več razvojnih priložnosti. Prva je visoka stopnja čezmejne vsakdanje povezanosti lokalnih prebivalcev, saj prebivalci pogosto prehajajo mejo zaradi nakupovanja, kulturnih dogodkov in družbenih stikov. To kaže, da čezmejna destinacija ni le administrativna konstrukcija, temveč že obstaja kot funkcionalni vsakdanji prostor.

Druga priložnost je prepoznavnost kulturnih, zgodovinskih in naravnih atrakcij, ki jih lokalni prebivalci in obiskovalci večinoma ocenjujejo kot pomembne. Vendar rezultati hkrati kažejo, da mora destinacija preseči logiko posameznih atrakcij. Potrebno je oblikovanje povezanih čezmejnih zgodb, tematskih poti in izkustvenih programov, ki združujejo materialno in nesnovno dediščino, gastronomijo, naravo, lokalno znanje in ustvarjalnost.

Tretja priložnost izhaja iz zadovoljstva obiskovalcev in njihove pripravljenosti na ponovni obisk. Obiskovalci so večinoma zadovoljni z odločitvijo za obisk destinacije in izražajo namero ponovnega obiska, vendar destinacije še ne dojemajo kot izrazite prve izbire. To pomeni, da obstaja razvojni prostor za krepitev razlikovalnosti, prepoznavnosti in doživljajske intenzivnosti destinacije. Kreativno-trajnostna doživetja lahko pri tem delujejo kot mehanizem, ki destinacijo premakne od kratkega obiska posameznih točk k celovitejši in bolj zapomnljivi čezmejni izkušnji.

Med omejitvami izstopajo okoljski in prostorski pritiski, prometna obremenjenost, vprašanje odpadkov, kratko trajanje obiskov, vrzeli med pomembnostjo in zadovoljstvom z nekaterimi atrakcijami ter še premalo izkoriščena čezmejna povezanost obiskovalčeve poti. Razvoj kreativno-trajnostnih doživetij zato zahteva ne le oblikovanje novih turističnih vsebin, temveč tudi izboljšanje interpretacije dediščine, trajnostno mobilnost, usmerjanje obiskovalcev, večjezične digitalne vsebine in sistematično povezovanje atrakcij na obeh straneh meje.

Na tretje raziskovalno vprašanje je mogoče odgovoriti, da se ključne razvojne priložnosti kažejo v povezovanju dediščinskih atrakcij, lokalnih zgodb, ustvarjalnih praks, gastronomije, naravnih virov in čezmejne identitete v celovita kreativno-

trajnostna turistična doživetja. Ključne omejitve pa so povezane z okoljsko nosilnostjo, kratkotrajnostjo obiska, nezadostno razlikovalnostjo destinacije in potrebo po bolj usklajenem destinacijskem upravljanju.

Prispevek k literaturi in teoretične implikacije

Prispevek poglavja k obstoječi literaturi se kaže predvsem v povezovanju kulturne dediščine, trajnosti in lokalne identitete kot medsebojno odvisnih razsežnosti razvoja kreativno-trajnostne čezmejne destinacije. Poglavje s tem presega njihovo ločeno obravnavo in pokaže, da kulturna dediščina sama po sebi še ne zagotavlja trajnostnega turističnega razvoja. Njena razvojna vrednost se oblikuje šele v povezavi z lokalno identiteto, kakovostno interpretacijo, podporo prebivalcev, trajnostnim upravljanjem in zadovoljstvom obiskovalcev.

Dodaten prispevek poglavja je primerjava dveh deležniških perspektiv: lokalnih prebivalcev in obiskovalcev. Takšna zasnova omogoča razumevanje destinacije kot prostora usklajevanja med notranjo perspektivo skupnosti in zunanjo perspektivo turistične izkušnje. Lokalni prebivalci razkrivajo družbeno sprejemljivost, identitetno povezanost in zaznane vplive turizma na vsakdanje življenje, obiskovalci pa kažejo, v kolikšni meri se destinacijski viri pretvorijo v zadovoljivo, vredno in ponovljivo izkušnjo.

Poglavje prispeva tudi k razpravam o čezmejnih destinacijah, saj pokaže, da je razvoj kreativno-trajnostne destinacije v takšnih prostorih odvisen od sposobnosti preseganja administrativnih meja in oblikovanja skupne razvojne zgodbe. Čezmejna destinacija ni zgolj seštevek atrakcij na eni in drugi strani meje, temveč prostor, v katerem se lahko oblikuje nova destinacijska identiteta na podlagi skupne dediščine, vsakdanje mobilnosti, kulturnih stikov in kakovostno zasnovane obiskovalčeve poti.

Posebna vrednost poglavja je tudi v tem, da kreativno-trajnostne čezmejne destinacije ne razume kot vnaprej dane prostorske enote, temveč kot razvojni proces, ki se oblikuje skozi zaznave, pričakovanja in ravnanja različnih skupin. S tem poglavje dopolnjuje literaturo o kulturnem in kreativnem turizmu v ruralnih in čezmejnih območjih, saj pokaže, da razvojni potencial takšnih destinacij ni odvisen le od obstoja kulturnih in naravnih virov, temveč predvsem od njihovega

povezovanja z lokalno identiteto, trajnostnim upravljanjem in kakovostjo turistične izkušnje.

Praktične implikacije

Rezultati raziskave ponujajo več izhodišč za načrtovanje in upravljanje kreativno-trajnostne čezmejne destinacije. Eno osrednjih izhodišč je krepitev skupne čezmejne interpretacije kulturne dediščine. Atrakcije, kot so Goriški grad, Muzej prve svetovne vojne, Trg Evrope, Solkanski most in Izvir reke Vipave, bi bilo smiselno povezati v skupne tematske zgodbe, ki presegajo administrativne meje in obiskovalcu predstavijo destinacijo kot celovit kulturni, zgodovinski in naravni prostor. Takšen pristop bi lahko prispeval k večji prepoznavnosti destinacije in k oblikovanju skupne čezmejne identitete.

Pomembno razvojno usmeritev predstavlja tudi oblikovanje kreativno-trajnostnih doživetij, ki povezujejo lokalne prebivalce in obiskovalce. Takšna doživetja bi lahko temeljila na kulinarčnih delavnicah, interpretaciji nesnovne kulturne dediščine, ustvarjalnih programih, vodenih čezmejnih poteh, dogodkih z lokalnimi ustvarjalci, sodelovanju z vinarji in kmetijami ter tematskih doživetjih, povezanih z zgodovino, naravo in lokalnimi zgodbami. S tem bi destinacija lahko okrepila avtentičnost ponudbe, povečala vključenost lokalnih akterjev in obiskovalcem ponudila bolj poglobljeno izkušnjo prostora.

Rezultati opozarjajo tudi na potrebo po izboljšanju kakovosti in doživljajske vrednosti nekaterih atrakcij. Ker so posamezne atrakcije ocenjene kot zelo pomembne, zadovoljstvo z njimi pa je nižje, bi bilo treba vlagati v izboljšanje interpretacije, dostopnosti, označevanja, digitalne podpore, večjezičnih vsebin in oblikovanja celovitih obiskovalčevih poti. To bi omogočilo boljšo valorizacijo obstoječih kulturnih in naravnih virov ter povečalo kakovost turistične izkušnje.

Posebno pozornost je treba nameniti tudi okoljskemu upravljanju destinacije. Okoljski vidik bi moral postati sestavni del strateškega upravljanja turizma, zlasti na področju zmanjševanja odpadkov, trajnostne mobilnosti, varovanja zelenih površin, usmerjanja obiskovalcev, spodbujanja okoljske ozaveščenosti in spremljanja nosilne zmogljivosti najbolj obremenjenih točk. Razvoj kreativno-trajnostne destinacije zato

ne sme temeljiti le na kulturni privlačnosti, temveč tudi na odgovornem ravnanju z naravnimi in družbenimi viri.

Nadaljnji razvoj destinacije torej zahteva prehod od razpršene ponudbe posameznih atrakcij k bolj povezani, interpretativno bogati, okoljsko odgovorni in deležniško podprti čezmejni turistični izkušnji. Pri tem je ključno, da razvoj ne izhaja samo iz vprašanja, kaj destinacija ponuja obiskovalcem, temveč tudi iz vprašanja, kako tak razvoj vpliva na lokalno skupnost, njeno identiteto, kakovost življenja in dolgoročno varovanje kulturnih ter naravnih virov.

Omejitve raziskave in predlogi za nadaljnje raziskovanje

Pri interpretaciji rezultatov je treba upoštevati več omejitev. Prva omejitev je povezana z deskriptivno naravo analize. Rezultati omogočajo vpogled v prevladujoče vzorce zaznav, ne omogočajo pa sklepanja o vzročno-posledičnih povezavah. Druga omejitev se nanaša na strukturo vzorcev. Vzorec lokalnih prebivalcev se razlikuje med slovenskim in italijanskim delom destinacije, vzorec obiskovalcev pa je izrazito usmerjen v obiskovalce iz Slovenije in v starostno skupino 31–40 let. Tretja omejitev je povezana z dejstvom, da so razlike med skupinama, državama in spoloma interpretirane na deskriptivni ravni, brez preverjanja statistične značilnosti razlik.

V prihodnjih raziskavah bi bilo smiselno uporabiti tudi inferenčne statistične metode, s katerimi bi bilo mogoče preveriti statistično značilne razlike med deležniškimi skupinami, državama, spoloma ali drugimi relevantnimi podskupinami. Prav tako bi bilo koristno vključiti kvalitativne metode, na primer intervjuje, fokusne skupine ali participativne delavnice, ki bi omogočile poglobljeno razumevanje razlogov za posamezne zaznave. Nadaljnje raziskave bi se lahko osredotočile tudi na oblikovanje in testiranje konkretnih kreativno-trajnostnih doživetij, spremljanje zadovoljstva obiskovalcev po uvedbi novih storitev in analizo učinkov čezmejnega sodelovanja na destinacijsko identiteto.

6 Sklep

Poglavje je proučevalo vlogo kulturne dediščine, trajnosti in lokalne identitete pri razvoju kreativno-trajnostne čezmejne destinacije z vidika lokalnih prebivalcev in obiskovalcev. Na podlagi deskriptivne analize je bilo ugotovljeno, da obe skupini

turizem večinoma prepoznavata kot razvojno priložnost, zlasti z vidika gospodarskih koristi, podpore lokalnim dejavnostim, ohranjanja lokalne kulture in oblikovanja kakovostnih turističnih izkušenj. Hkrati rezultati kažejo, da trajnostni razvoj destinacije zahteva več kot zgolj širitev turistične ponudbe ali promocijo posameznih atrakcij, saj je odvisen od usklajevanja gospodarskih, kulturnih, družbenih in okoljskih razsežnosti razvoja. V tem okviru se kulturna dediščina v obravnavani destinaciji kaže kot osrednji vir oblikovanja kreativno-trajnostne ponudbe, vendar njena vrednost ni samoumevna. Razvojni potencial dediščine se uresničuje šele takrat, ko je ta kakovostno interpretirana, povezana z lokalno identiteto, vključena v turistična doživetja in upravljana na način, ki spoštuje lokalno skupnost. Trajnost pri tem predstavlja okvir odgovorne turistične rabe prostora, lokalna identiteta pa zagotavlja avtentičnost, razlikovalnost in družbeno sprejemljivost turističnega razvoja. Iz tega izhaja, da ima obravnavano čezmejno območje izrazit potencial za razvoj kreativno-trajnostne destinacije, vendar bo ta potencial mogoče uresničiti le z bolj povezanim, vključujočim in strateško usmerjenim upravljanjem. Ključni izziv prihodnjega razvoja zato ni zgolj povečanje obiska, temveč oblikovanje destinacije, ki bo hkrati gospodarsko vitalna, kulturno avtentična, okoljsko odgovorna in družbeno sprejemljiva. Prav v prepletu kulturne dediščine, trajnosti in lokalne identitete se kaže temeljni razvojni potencial kreativno-trajnostne čezmejne destinacije.

Kreativno-trajnostna čezmejna destinacija se zato ne oblikuje zgolj z razvojem novih turističnih storitev, temveč z usklajevanjem lokalne identitete, kulturne dediščine, okoljskega upravljanja in kakovostne obiskovalčeve izkušnje. Prav ta preplet predstavlja ključno razvojno logiko destinacij, ki želijo preseči razpršeno promocijo posameznih atrakcij in vzpostaviti dolgoročno vzdržen, vključujoč in prepoznaven čezmejni turistični prostor.

Ta publikacija je del projekta Cross-Border Cultural and Creative Tourism in Rural and Remote Areas (CROCUS), ki ga financira Evropska unija v okviru programa Horizon Europe na podlagi sporazuma o dodelitvi sredstev št. 101138504. Izražena stališča in mnenja so izključno stališča avtorja(-ev) in ne odražajo nujno stališč Evropske unije ali Evropske izvajalske agencije za raziskave (REA). Niti Evropska unija niti Evropska izvajalska agencija za raziskave (REA) ne moreta biti odgovorni za njihovo vsebino.

This publication is part of the project Cross-Border Cultural and Creative Tourism in Rural and Remote Areas (CROCUS), funded by the European Union under Horizon Europe Grant Agreement No. 101138504. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or

European Research Executive Agency (REA). Neither the European Union nor European Research Executive Agency (REA) can be held responsible for them.

Viri in literatura

- Caro-Carretero, R., in Monroy-Rodríguez, S. (2025). Residents' perceptions of tourism and sustainable tourism management: planning to prevent future problems in destination management - The case of Cáceres, Spain. *Cogent Social Sciences*, 11(1), 1–19.
- Deng, Y., Lee, H. M., Lee, T. J., in Hyun, S. S. (2024). Co-creation of the tourist experience: A systematic assessment scale. *Tourism Management Perspectives*, 51, 1–12.
- Duxbury, N., Bakas, F. E., Vinagre de Castro, T., in Silva, S. (2021). Creative Tourism Development Models towards Sustainable and Regenerative Tourism. *Sustainability*, 13(1), 2–17.
- Gaonkar, S., in Sukthankar, S. V. (2025). Measuring and evaluating the influence of cultural sustainability indicators on sustainable cultural tourism development: Scale development and validation. *Heliyon*, 11(3), 1–21.
- Hardi, T., Kupi, M., Ocskay, G., in Szemerédi, E. (2021). Examining Cross-Border Cultural Tourism as an Indicator of Territorial Integration across the Slovak–Hungarian Border. *Sustainability*, 13(13), 1–24.
- Karsokiene, R., Munar, A. M., in Munar, E. M. (2025). Visitor perceptions toward sustainable and resilient tourism destinations. *Tourism and Hospitality*, 6(1), 31.
- Lovrentjev, S., in Gračan, D. (2025). Integrating intangible cultural heritage into tourism: balancing preservation and development. International Scientific Conference on Economics, *Management and Information Technologies*, 2(1), 115–122.
- Ma, X., Zhao, Y., in Su, W. (2025). When hosts meet guests: Local residents' identity construction amidst rural tourism gentrification. *Annals of Tourism Research*, 112, 1–15.
- Maldonado-López, B., Ledesma-Chaves, P., in Gil-Cordero, E. (2024). Cross-border destination image for sustainable tourism development in peripheral areas. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 41(4), 614–639.
- Panagiotopoulou, P., in Skoutsos, S. (2025). Stakeholders' Involvement in Sustainable Destination Management: A Systematic Literature Review of Existing Multi-Stakeholder Frameworks and Approaches. *Tourism and Hospitality*, 6(5), 250.
- Phori, M. M., Hermann, U. P., in Grobbelaar, L. (2024). Residents' perceptions of sustainable heritage tourism development in a rural municipality. *Development Southern Africa*, 41(3), 551–569.
- Pintea, D.-C., in Bădulescu, A. (2020). The cultural and creative tourism – Sustainable opportunity for economic development. In *Proceedings of the 14th International Management Conference "Managing Sustainable Organizations"* (str. 1–13). Bucharest, Romania.
- Qiu, Q., Zuo, Y., in Zhang, M. (2022). Intangible cultural heritage in tourism: Research review and investigation of future agenda. *Land*, 11(1), 139.
- Rasoolimanesh, S. M., Chee, S. Y., in Salee, A. (2025). Scale development for measuring sustainability of urban destinations from the perspectives of residents, tourists, businesses and government. *Journal of Sustainable Tourism*, 33(2), 290–317.
- Richards, G. (2021). Business models for creative tourism. *Journal of Hospitality and Tourism*, 19(1), 1–13.
- Richards, G., Adie, B. A., Garibaldi, R., Halkier, H., Ivanov, S., Ivanova, M., James, L., Lind, A. L., Milfelner, B., Mlakar, A., Onderwater, L., Palang, H., Pozzi, A., Raffay-Danyi, Á., Rudan, E., Saarinen, J., Šegota, J., Smolčić Jurdana, D., Špoljarić, T., Terziyska, I., Turnšek, M., Zadel, Z., in Zocchi, D. M. (2025). Cultural and creative tourism in rural and remote areas: European perspectives. *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 73(4), 771–798.
- Rosalina, P. D., Dupre, K., in Wang, Y. (2021). Rural tourism: A systematic literature review on definitions and challenges. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 47, 134–149.
- Ruiz-Ballesteros, E., in González-Portillo, A. (2024). Limiting rural tourism: Local agency and community-based tourism in Andalusia (Spain). *Tourism Management*, 104, 1–9.

- Schafranski, F. (2022). The use of cultural heritage as a resource for developing tourism in the border areas of the Greater Region and the Upper Rhine region. V: K. Pallagst, A. Hartz, in B. Caesar (ur.), *Border Futures: Zukunft Grenze: Avenir Frontière: The future viability of cross-border cooperation* (Vol. 33, str. 336–357). ARL – Akademie für Raumentwicklung in der Leibniz-Gemeinschaft.
- Seočanac, M., Đorđević, N., in Pantović, D. (2024). Cultural tourism in rural areas: Mapping research trends through bibliometric and content analysis. *Ekonomika poljoprivrede*, 71(1), 205–226.
- Silva, L. F., Carvalho-Cruz, F., in Ribeiro, J. C. (2024). Residents' perceptions of tourism development in the context of a new governance framework for Portuguese protected areas: The case of a small peripheral natural park. *Journal of Rural Studies*, 112, 103451.
- Suriyankietkaew, S., Krittayarangroj, K., Thinthan, S., in Lumlongrut, S. (2025). Creative tourism as a driver for sustainable development: A model for advancing SDGs through community-based tourism and environmental stewardship. *Environmental and Sustainability Indicators*, 27, 1–14.
- Torabi, Z.-A., Rezvani, M. R., Hall, C. M., Davani, P., in Bakhshaei, B. (2025). Place identity and environmental conservation in heritage tourism: Extending the theory of planned behavior to Iranian rural heritage villages. *Tourism and Hospitality*, 6(3), 1–28.
- Varotsis, N. (2022). Digital entrepreneurship and creative industries in tourism: A research agenda. *Economies*, 10(7), 167.
- Verdini, G. (2020). Creative-led strategies for peripheral settlements and the uneasy transition towards sustainability. *International Planning Studies*, 26(2), 149–164.
- Wanick, M., Franco, M., Correia, R., Naranjo Gómez, J. M., Vulevic, A., in Castanho, R. A. (2023). Sustainable use of natural and cultural resources in the cross-border region Slovenia–Croatia. *WSEAS Transactions on Business and Economics*, 20, 2653–2668.
- Wondirad, A., Tolkach, D., in King, B. (2020). Stakeholder collaboration as a major factor for sustainable ecotourism development in developing countries. *Tourism Management*, 78, 104024.

